

www.coc.be

www.facebook.com/COConderwijs

www.twitter.com/COConderwijs

www.instagram.com/coc.onderwijs

afgiftekantoor
Gent X

brandpunt

DOSSIER

Tijd en plaats voor afstandsonderwijs?

- > ONDERWIJS-CAO'S IN TEKEN
VAN WERKBAAR WERK
IN KWALITEITSVOL ONDERWIJS
- > EINDTERMEN?
NOG NIET TEN EINDE!
- > VRC-CONGRES: OP TOCHT NAAR 2030

maandelijks blad van de christelijke onderwijscentrale

Jaargang #48 - APRIL 2021 # 07

Erkenningsnummer P002603

KOEN VAN KERKHOVEN //
SECRETARIS-GENERAAL COC

De cao-voorstellen zijn een evenwichtige bundeling van kwantitatieve en kwalitatieve eisen die vaak heel vanzelfsprekend lijken, maar het nog steeds niet zijn in onderwijs.

Onderwijs-cao's in teken van werkbaar werk in kwaliteitsvol onderwijs

Coronamaatregelen, dat is wat vandaag in ieders hoofd rondwaart. De hele samenleving moet er zich naar gedragen. En wanneer we dat niet doen, worden we nog nerveuzer omdat de besmettingscijfers niet dalen. Maar dat neemt niet weg dat de onderwijsvakbonden ook nadenken over de werkomstandigheden in de postcoronaperiode. Want ook die baren ons zorgen. Daarom dienen we een eisenpakket in voor een nieuwe collectieve arbeidsovereenkomst.

Meer dan ooit is duidelijk hoe cruciaal de rol van onderwijs is in de maatschappij. Daarom zijn bijkomende investeringen nodig. De insteek van deze cao-voorstellen is duidelijk. De onderwijsvakbonden vragen geen hoger loon voor het personeel, wel meer middelen om echt te kunnen inzetten op een hogere onderwijskwaliteit in combinatie met werkbaar werk. Want die kwaliteit kan alleen omhoog als de werkomgeving zich daartoe leent en als er wordt ingezet op het welzijn van de personeelsleden.

Concreet willen de vakbonden een volwaardige basisomkadering met bijkomende middelen voor de taken of opdrachten die er de afgelopen jaren bijkwamen. Op die manier kan het personeel zich op zijn kerntaak richten. En onderdelen van die kerntaak, zoals klassenraden en titularisuren, moeten opnieuw verrekend worden in de opdracht. Omkaderingsmiddelen voor die kerntaak mogen bovendien niet te pas en te onpas gebruikt worden voor andere doeleinden, want zo vergroot de werkdruk en daalt de aantrekkelijkheid van onderwijs als werkplek.

In alle fasen van de loopbaan

En die aantrekkelijkheid moet echt omhoog. Daarom doen de vakbonden voorstellen voor een gefaseerde loopbaanontwikkeling die inspeelt op de ervaring, competenties, leeftijd en gezinssituatie van de personeelsleden. Heel concreet vragen ze om daarbij de werkbaarheid en de draagkracht van het personeel in onderwijs als uitgangspunt te nemen.

De vakbonden eisen dat er een duidelijk onderscheid komt tussen primaire en secundaire omkaderingsmiddelen en dat alle middelen worden aangewend waarvoor ze bedoeld zijn. De primaire middelen dienen om lestijden, lesuren, leraarsuren en uren-leraar mee te financieren, of kortweg: de kerntaak van de leraar. De secundaire middelen dienen

om alle overige taken uit te voeren. Personeelsleden moeten passend vergoed worden vanuit de secundaire omkaderingsmiddelen als ze taken en opdrachten krijgen die niet tot hun kerntaak behoren. Het gaat dan bijvoorbeeld over toezichten of vervangingen voor afwezige collega's. Maar ook beleids- en organisatie-ondersteunende taken moeten ingericht worden met die middelen. Een gevolg van die eis is een noodzakelijke verhoging van de secundaire omkaderingsmiddelen en een correcte afbakening van de kerntaken van de verschillende onderwijsambten.

Ook andere eisen staan in het teken van een verbeterde, professionele werkomgeving. Het voorzien van kwaliteitsvolle digitale middelen, het recht op deconnectie, het invoeren van een herbronningsperiode, het creëren van organieke ambten voor ICT-coördinator en beleidsondersteuner waar die nog niet bestaan, het oprichten van een mandaat preventieadviseur, het voorzien van omkaderingsmiddelen voor bijkomend ondersteunend personeel in deeltijds kunstonderwijs en basisonderwijs, meer betaalde vervangingen ... Voor elke bijkomende opdracht moeten nu en in de toekomst ook middelen voorzien worden.

Sociaal overleg

De schaalvergroting in het onderwijsveld vraagt meer overleg tussen de syndicaal afgevaardigden van de verschillende onderwijsinstellingen. Er is daardoor een bijkomend niveau ontstaan waarin afgevaardigden aan de slag moeten. Ook dat overleg moet gecoördineerd worden. Beslissingen met grote personeels- en andere gevolgen, zoals schaalvergroting, fusies van instellingen, bijkomende vestigingsplaatsen ... kunnen niet langer zonder degelijk overleg worden genomen. Er moet niet alleen in theorie, maar ook in de feiten een gelijkwaardige positie tussen alle partijen zijn om dergelijke gesprekken te kunnen voeren. Nochtans groeit het onevenwicht in de positie aan de onderhandelingsstafels op elk niveau.

Door de toenemende verschuiving qua beslissingsbevoegdheden van het centrale naar het lokale niveau, eisen we (gedeeltelijke) vrijstelling voor syndicaal werk, zoals de Vlaamse regering die al terecht heeft toegekend in de basiseducatie en zoals die al langer bestaat in een aantal instellingen van

het hoger onderwijs. Werkgevers in onderwijs hebben baat bij een structureel overleg met een goed georganiseerde en geïnformeerde gesprekspartner. We moeten voorkomen dat het draagvlak voor een onderwijsbeleid en de reglementering bij de werknemers in onderwijs wegvalt door ontoereikende, onvolledige of zelfs foutieve informatie. En *last but not least*: ook de kwaliteit van het Vlaamse onderwijs zal baat hebben bij een goed georganiseerd en degelijk lokaal overleg. Lokaal gebeurt immers de implementatie van bijvoorbeeld eindtermen of andere maatregelen om de onderwijskwaliteit opnieuw te versterken. Lokaal moet gewerkt worden aan een draagvlak bij het onderwijspersoneel voor maatregelen. De werknemersvertegenwoordiging speelt daarbij een cruciale rol.

Drie eisencahiers¹

Naast het eisenpakket voor een nieuwe cao voor de sectoren die onder de decreten rechtspositie vallen (cao XII), dienen de vakbonden ook een eisenpakket in voor de basiseducatie (cao V) en het hoger onderwijs (cao VI). De drie eisencahiers bevatten gemeenschappelijke punten. Zo vragen we bijvoorbeeld naar een fietsvergoeding die gelijkgesteld is met die van de ambtenaren en ook naar een vergoeding voor het internetgebruik thuis. Ook willen we de drempel van de geldelijke anciënniteit afschaffen: de minimumleeftijd moet omlaag. Vandaag ligt die bijvoorbeeld voor een leraar met een bachelordiploma op 22 jaar en voor een met een masterdiploma op 24 jaar.

De cao-voorstellen zijn een evenwichtige bundeling van kwantitatieve en kwalitatieve eisen die vaak heel vanzelfsprekend lijken, maar het nog steeds niet zijn, in onderwijs. Het is op die manier dat de onderwijsvakbonden de werkdruk en arbeidsomstandigheden van de personeelsleden willen aanpakken, zodat onderwijsinstellingen in Vlaanderen voor iedereen aantrekkelijke werkplekken kunnen zijn, waar mensen volop kunnen inzetten op kwaliteitsvol onderwijs voor elke lerende.

Koen

1. Je kan de drie eisencahiers lezen op www.coc.be, onder het nieuwsbericht 'Vakbonden dienen eisencahiers in voor nieuwe onderwijs-cao's'.

2 STRIJD PUNT

Onderwijs-cao's in teken van werkbaar werk in kwaliteitsvol onderwijs

5 VRC-CONGRES

Op tocht naar 2030

6 WELZIJN OP HET WERK

Lawaai, een sluipend vergif in scholen (deel 1)

7 DOSSIER: TIJD EN PLAATS VOOR AFSTANDSONDERWIJS?

8 Tijd en plaats voor afstandsonderwijs in de leerplicht? *Questionable at best* (Paul Kirschner)

12 Wie geeft, wie neemt en wie heeft de bevoegdheid om vorm en richting te geven aan afstandsonderwijs? (Mathias Decuypere)

16 Tijd en plaats voor afstandsonderwijs: een juridisch kader (Evelien Timbermont)

20 Reflecties op afstandsonderwijs

21 Reacties publiek

22 COC RECHT

23 CONNECT: CASE IN DE KIJKER

Een buitenbeentje

24 SECUNDAIR ONDERWIJS

Eindtermen? Nog niet ten einde!

26 COLUMN

Knuffelcontact betekent eigenlijk knuffelknuffel

27 SYNDICALE PREMIE

Loop geen geld mis

27 CONNECT BLOGT

Connecting the dots: never judge a book by its cover

28 OP DE KOP

30 COC LEEFT

31 PROVINCIAAL DIENSTBETOON

32 POINT FINAL

COLOFON Brandpunt is een uitgave van COC (Christelijke Onderwijscentrale), aangesloten bij het ACV (Algemeen Christelijk Vakverbond). Er verschijnen negen nummers per jaar.

Brandpunt is gratis voor COC-leden. **Een jaarabonnement** voor niet-leden kost 60 euro. **BRANDPUNT:** 02 244 37 67 | persdienst.coc@acv-csc.be **COÖRDINATOR REDACTIE EN**

PUBLICITEIT: Birthe Van Der Veken **VORMGEVING:** Gevaert Graphics | Zwevezele **DRUK EN VERZENDING:** Drukkerij 't Hooft **VERANTWOORDELIJK UITGEVER:** Koen Van Kerkhoven |

Britserslaan 5 | 1030 Brussel | 02 244 37 01 | fax: 02 244 36 68 | coc.hoofdzetel@acv-csc.be **LEDENADMINISTRATIE:** 02 244 37 91 |

coc ledenadministratie@acv-csc.be **PROVINCIAAL DIENSTBETOON:** zie pagina 31 en www.coc.be

Op tocht naar 2030

Lawaai

een sluipend vergif in scholen

DEEL 1

JOS WOUTERS

Gehoorproblemen en stemproblemen komen er niet van de ene op de andere dag. Op een dag lukt het niet meer zo goed om aan de leerlingen les te geven en/of met de collega's te communiceren. In dit en het volgende artikel rond welzijn op het werk bekijken we hoe het geluidsniveau, de akoestiek en stemproblemen een agendapunt voor het bevoegde Comité vormen.

Het geluidsniveau

Lawaai is geluid dat stoort bij onze beroepsactiviteit. Het geluid is dan van een dermate hoog niveau dat we niet meer kunnen communiceren met onze leerlingen of collega's. Op een school zijn er echte lawaai-risicoplaatsen: de eetzaal, de turnzaal/sporthal, de speelplaats en de klassen voor onze jongste leerlingen (kleuters).

Schadelijk?

Tijdens een studie schommelde in kleuterklassen het gemiddelde geluidsniveau tussen 71 en 79 dB(A). Dat is net onder de onderste actiewaarde voor geluid: 80 dB(A)¹. Op de speelplaats bereikt het geluid gemakkelijk 95 dB(A) (het geluid van een drillboor). Dat niveau kan na 30 minuten schade geven. In een turnzaal worden pieken tot 127 dB(A) gemeten. Dat is even hard als een opstijgende straaljager. Ook op een Franse secundaire school kwamen de niveaus boven de 80 dB(A). Kortom, in scholen worden geluidsniveaus gemeten die wanneer ze langdurig zijn, schade aan ons gehoororgaan (kunnen) berokkenen. Niveaus die onze directies verplichten om beschermingsmiddelen ter beschikking te stellen of deze middelen verplicht te laten dragen.

Ben je verstaanbaar?

De woorden van een spreker zijn pas duidelijk waarneembaar als het geluidsniveau van zijn spraak minimaal 10 dB(A) hoger is dan het aanwezige achtergrondgeluid. Het geluidsniveau van een gesprek in een gezelschap is ongeveer 60 à 65 dB(A). Daarom blijft het achtergrondgeluid in een klas dus het best lager

dan 50 dB(A). Voor een goede gang van zaken blijft in een klaslokaal het geluidsniveau (achtergrondgeluid + leerkracht) lager dan 65 dB(A) en in een eetzaal lager dan 75 dB(A).

De geluidsbronnen zijn niet alleen de stemmen van onze leerlingen. Het is ook het lawaai van de stoelen, de schoolbel, het ventilatiesysteem, het bestek in de eetzaal, de nagalm in lokalen, de geluidsoverdracht van het ene lokaal naar het andere, het geluid van buiten ...

Gevolgen

In een lawaaiig klaslokaal hebben de leerlingen het moeilijk om hun leerkracht te verstaan en omgekeerd. Het concentratievermogen neemt sneller af en de communicatieketens worden onderbroken. Een hoog achtergrondgeluidsniveau is nadelig voor de doeltreffendheid van het onderricht en kan op termijn gezondheidsproblemen veroorzaken.

De leerkracht verheft zijn stem om verstaanbaar te blijven. Als dat zich herhaalt, kan het

de stem beschadigen. Soms is dat onomkeerbaar. Omdat leraren lichamelijke opvoeding lesgeven in grote, kale ruimtes met veel achtergrondlawaai, is de geluidsoverlast nog groter. 40 tot 60% van de leraren LO krijgt dan ook last met zijn/haar stem. Ze zijn ook twee keer zoveel afwezig vanwege stemproblemen in vergelijking met andere beroepssprekers.

Organisatorische oplossingen

- Beperk de blootstellingsduur door pauzes in te lassen, op een stillere plek.
- Beperk het aantal kinderen dat gelijktijdig op de speelplaats of in de sportzaal is. Of verspreid de kinderen naar de twee buitenste delen van de zaal, waarbij je het middelste gedeelte als buffer vrijlaat. Dat verlaagt de geluidsbelasting.
- Een rotatiesysteem kan helpen om de duur van de blootstelling te beperken en laat niet altijd dezelfde oren alle lasten dragen.
- Plaats in de kritieke lokalen een visuele meter om het geluidsniveau weer te geven. Dat kan helpen: kinderen 'zien' dan hoe luid het is in de klas.

In het volgende artikel, dat verschijnt in Brandpunt 8, gaan we in op structurele maatregelen, de stemproblemen en hoe het Comité dat probleem kan aanpakken.

Coronamaatregelen = én + én + én + ...

Soms denken we weleens dat wanneer we een mondmasker dragen, we korter bij elkaar mogen gaan staan of zitten. Niets is minder waar. Wanneer de plaats ervoor beschikbaar is, moet je de nodige afstand bewaren, ook al draag je een mondmasker.

Op de website info-corona.be² staat immers duidelijk vermeld:

Het dragen van een mond-neusmasker vervangt de andere gouden regels om jezelf en anderen te beschermen niet.

Moraal van het verhaal: ook in de leraarskamer of buiten bewaar je steeds afstand van anderen als het enigszins kan³. Het mondmasker is geen vervanger!

1. Art. V.2-4 van de codex over het welzijn op het werk.

2. Mond-neusmaskers: ik bescherm jou - jij beschermt mij:

<https://www.info-coronavirus.be/nl/mondmasker>

3. Maar daarom moet je nog niet afstandelijk gaan doen ©

DOSSIER: TIJD EN PLAATS VOOR AFSTANDSONDERWIJS?

BIRTHE VAN DER VEKEN

COC organiseerde op vrijdag 12 februari 2021 een webinar rond afstandsonderwijs. Met dat initiatief wilden we het maatschappelijke debat over afstandsonderwijs een impuls geven en verrijken, zonder daarin zelf al een positie in te nemen. In dit dossier bekijken we terug op de perspectieven en reflecties die de sprekers tijdens het webinar aanreikten.

Het debat over afstandsonderwijs is namelijk nog altijd brandend actueel. Op 13 maart 2020 werd heel de onderwijs-wereld op zijn kop gezet. Sindsdien moeten scholen, instellingen, centra en hun personeel noodgedwongen het leren op afstand organiseren, veelal met behulp van digitale middelen. Eerst gebeurde dat voltijds, daarna via allerlei combinaties tussen afstands- en contactonderwijs, ook wel gekend als gecombineerd leren. In bepaalde onderwijsniveaus had die vorm van leren al langer ingang gevonden. Binnen het leerplichtonderwijs hebben scholen en leraren hier tijdens de coronacrisis voor het eerst ervaring in opgebouwd. Die ervaringen lopen uiteen, maar inmiddels gaan wel een aantal stemmen op die van gecombineerd leren ook in het secundair onderwijs een blijver willen maken.

Het moge duidelijk zijn: sinds het begin van de coronacrisis is deze vorm van lesgeven niet meer uit de onderwijsbelangstelling weg te slaan. Er is al heel wat gezegd en geschreven over afstandsonderwijs, door zowel voor- als tegenstanders. Ongeacht het perspectief en de positie die men inneemt over de wenselijkheid en de eventuele plaats en voorwaarden voor afstandsonderwijs, toont de scherpste van bepaalde stellingnames dat er iets op het spel staat.

COC heeft de afgelopen maanden consequent gezegd dat dit thema een grondig maatschappelijk debat verdient. Daarom namen we met het webinar 'Tijd en plaats voor afstandsonderwijs?' zelf het initiatief. En we bekijken graag nog even terug op de verschillende invalshoeken die toen werden aangereikt.

In dit dossier lees je een interview met prof. dr. em. Paul Kirschner, die een didactisch perspectief op afstandsonderwijs biedt. COC sprak ook met prof. dr. Mathias Decuypere, die het thema vanuit pedagogische hoek benadert. Daarnaast laten we dr. Evelien Timbermont aan het woord, voor een juridische toelichting. Tot slot reflecteerden verschillende onderwijsactoren over afstandsonderwijs vanuit hun eigen ervaringen. Brandpunt verzamelde hun meest spraakmakende quotes achteraan dit dossier.

Wil je het webinar of een deel ervan graag (her)bekijken? Je vindt de bijdragen van de verschillende sprekers via de link achter de QR-code.

AFSTANDSONDERWIJS:

TIJD EN PLAATS VOOR AFSTANDSONDERWIJS IN DE LEERPLICHT? *QUESTIONABLE AT BEST*

PAUL KIRSCHNER

Paul Kirschner is emeritus hoogleraar aan de Open Universiteit Nederland en gastprofessor aan de Thomas More hogeschool. Hij is een wereldautoriteit, onder meer op het vlak van effectief onderwijs, ICT-ondersteund onderwijs en afstandsonderwijs. Als medewerker van het eerste uur aan de Open Universiteit van Nederland ontwikkelde hij in de jaren 80 al cursusmateriaal en later practica voor hoger onderwijs op afstand. Intussen, vele jaren en een succesvolle academische carrière later, heeft hij sterk ingezet op de vertaling van zowel zijn academisch werk als dat van anderen naar leraren, beleidsmakers en politici. Velen kennen hem als medeauteur van het boek 'Op de Schouders van Reuzen' of van 'Wijze Lessen: Twaalf Bouwstenen voor Effectieve Didactiek'.

Zoals u weet werden heel wat scholen het afgelopen jaar gedwongen om hun onderwijs op afstand te organiseren. Ondertussen rijst in Vlaanderen de vraag: "Wat met dat afstandsonderwijs na de coronacrisis?" Kan u ons, op basis van uw ervaring aan de Open Universiteit, iets meer vertellen over de relatie tussen afstandsonderwijs/gecombineerd leren en effectief leren?

"Dat is voor mij als wetenschapper een heel moeilijke vraag. Het antwoord is zeer genuanceerd. Ten eerste gaat wat we weten over hoger onderwijs op afstand. Dat gaat dus om een andere doelgroep dan die waar jullie mee te maken hebben. Een tweede belangrijk verschil is dat het daar gaat over mensen die zelf hebben gekozen om afstandsonderwijs te volgen. Ik hou niet van het woord 'motivatie', maar ze hebben in ieder geval wat 'animo' om het zo te doen. Kinderen in het basis- en secundair onderwijs hebben die keuze niet zelf gemaakt. Ze hebben er noodgedwongen aan deelgenomen. Een derde groot verschil is dat wat we weten over afstandsonderwijs over écht afstandsonderwijs gaat. Waar we de afgelopen tijd mee te maken hadden, noem ik 'noodgedwongen doceren op afstand'. In het Engels noemen ze het *emergency remote teaching*."

"Ik vergelijk dat vaak met het verschil tussen een goed academisch ziekenhuis en een veldziekenhuis in een ramp- of oorlogsgebied. Het afstandsonderwijs van bijvoorbeeld de Open Universiteit of de Britse Open University is te vergelijken met een academisch ziekenhuis: alles is goed voorbereid, er worden plannings gemaakt, alle apparatuur is aanwezig, er zijn specialisten die in de coulissen staan bij het opzetten van het onderwijs en we kunnen ervan uitgaan dat ze met alle eventualiteiten kunnen omgaan. Wat we nu hebben meegemaakt, is noodonderwijs op afstand. Het is een veldziekenhuis. Daar hebben we docenten die bezig zijn om te zorgen dat het leren niet sterft, net zoals een arts in een veldziekenhuis

ervoor zorgt dat een patiënt of slachtoffer niet doodgaat.”

“We weten met andere woorden niet veel over het leren in deze nieuwe situatie. We weten alleen dat kinderen het afgelopen jaar noodgedwongen aan deze situatie hebben geparticipeerd. Ze hebben waarschijnlijk niet de nodige voorkennis of zelfregulerende vaardigheden om zo’n onderwijs op afstand te volgen. En docenten, hoewel ze hun ‘stinkende’ best hebben gedaan om in deze situatie te onderwijzen, waren niet goed uitgerust, hebben de achtergronden en ervaringen niet, hebben niet geleerd hoe ze het moesten doen, hebben de ondersteuning van mensen om zich heen niet. De eerste resultaten komen net binnen en we zien in ieder geval dat er achteruitgang geweest is. Of het dramatisch is of niet, dat zullen de eerste echte onderzoeken moeten laten zien.”

In uw eigen werk hamert u geregeld op het belang van directe instructie. Leraars tonen, argumenteren, geven instructies, bevragen, observeren, sturen bij, bemoedigen, herhalen, organiseren discussies. Ook waar leerlingen zelfstandig werken, zijn ze met andere woorden altijd ‘nabij’. Biedt afstandsonderwijs voldoende mogelijkheden om die sturende rol van leraren ten volle te benutten?

“In *optima forma* is het antwoord: ja, via afstandsonderwijs, zowel synchroon als asynchroon, is het voor de docent mogelijk om al die taken uit te voeren. Maar het is niet in *optima forma*. Een eerste probleem is dat leerlingen bijvoorbeeld tegelijk bezig kunnen zijn met wat ik *weapons of mass distraction* noem: smartphones, laptops met internet ... Bij contactonderwijs kan een docent zeggen: ‘Doe je tablet of smartphone weg!’ of ‘Geef het aan mij’. Het zou me niet verbazen dat de mensen die naar mij luisteren tijdens het webinar ook een WhatsAppbericht aan het beantwoorden zijn, misschien naar Instagram kijken, een e-mail schrijven of wat dan ook. Bij contactonderwijs kan de docent daar iets aan doen.”

“Een tweede probleem is dat leerlingen niet goed in staat zijn om zichzelf te sturen. We merken dat ook aan de universiteit. Terwijl de examenresultaten niet achteruitgaan, zeggen de studenten: ‘Ik mis de docent in mijn nabijheid, die over de schouder kan kijken, die naar me toe kan lopen, die me kan sturen, die me vertelt wat ik kan doen en wanneer ik het moet doen.’ En dan hebben we het over studenten hoger onderwijs van 19 tot 23 jaar en niet over middelbare scholieren. Wat doe je bijvoorbeeld als een kind zich schaamt voor zijn of haar omgeving en de camera uitzet, wanneer je geen contact hebt, wanneer je niet kan zien of voelen wat het kind aan het doen is?”

“Tot slot zijn er ook de gereedschappen die men gebruikt. Programma’s als Teams of Zoom zijn vergaderprogramma’s. Die zijn niet ontworpen om goed onderwijs te geven. De Open Universiteit heeft er daarom voor gekozen om een eigen omgeving te ontwikkelen voor afstandsonderwijs. De commerciële pakketten waren daarvoor niet toereikend. Maar het zijn wel de riemen waarmee de meeste docenten moeten roeien.”

“OOK VIA AFSTANDSONDERWIJS KAN EEN DOCENT DIE STURING IDEALITER DUS WEL BIEDEN, MAAR DE DOELGROEP WAAR WE HIER OVER SPREKEN, DE SITUATIE WAARIN DOCENTEN WERKEN EN DE GEREEDSCHAPPEN DIE ZE TER BESCHIKKING HEBBEN, MAKEN HET IN DE PRAKTIJK ONMOGELIJK.”

“Ook via afstandsonderwijs kan een docent die sturing idealiter dus wel bieden, maar de doelgroep waar we hier over spreken, de situatie waarin docenten werken én de gereedschappen die ze ter beschikking hebben, maken het in de praktijk onmogelijk.”

In het recent gepubliceerde ASISO-manifest¹ vragen diverse actoren binnen het Vlaamse onderwijsveld om afstandsonderwijs duurzaam te integreren binnen de leerplicht. Concreet zou dat kunnen betekenen dat scholen ervoor kiezen om bepaalde leerlingen in het secundair onderwijs een dag in de week thuis te laten werken voor school. Is dat volgens u een verstandig voorstel?

“Een kort antwoord: Neen. Mijn eerste punt heeft te maken met de randvoorwaarden. Het ASISO-manifest gebruikt het woord ‘volwaardig’. Ze schrijven: ‘Het secundair onderwijs doet er goed aan om het afstandsonderwijs als een volwaardige component te integreren en zichzelf tot gecombineerd onderwijs om te vormen.’ Daar zijn zoveel randvoorwaarden aan verbonden dat het op dit moment een niet te realiseren droom is.”

“Eén van die voorwaarden is de opleiding van docenten. We hebben goede docenten, maar we zouden betere docenten moeten hebben. Wie mij kent, weet dat ik een probleem heb met de lerarenopleidingen, omdat ik vind dat ze veel te kort zijn en niet het juiste aan de docenten leren. Nog los daarvan, is het ook zo dat onze docenten wel goed geleerd hebben hoe ze contactonderwijs moeten maken, maar ze hebben dat niet geleerd voor afstandsonderwijs. Ze hebben onvoldoende bagage om daar een volwaardige component van te maken in combinatie met contactonderwijs.”

1. <https://ppw.kuleuven.be/platform/blogs/2020/asiso-manifest-pleidooi-voor-een-bedachtzame-en-duurzame-integratie-van-afstandsonderwijs-in-het-secundair-onderwijs>

“Er zijn wel groepen die aan de weg timmeren. Ik verwijs naar mijn eigen groep, ExCEL, aan de Thomas More hogeschool. Wij maken korte videoclippen en cursussen voor docenten om hen in deze tijden van noodgedwongen doceren op afstand te helpen. We hebben een vertaling gemaakt van ‘wijze lessen’ naar ‘wijze lessen met ICT’, die op de blog staan van ExCEL en waarover wij gratis webinars geven.”

“Mijn tweede punt is de vraag: ‘Waarom?’ Als er redenen zijn om leerlingen, buiten de coronapandemie, op afstand onderwijs te geven, dan zou ik zeggen: ‘Laten we de randvoorwaarden verschaffen om dat te doen.’ Maar het is me vanuit hun manifest niet duidelijk wat de meerwaarde zou zijn als men daar een volwaardige component van zou maken. Waarom zouden de leerlingen thuis moeten zijn en niet op school? Hoe maakt dat het onderwijs effectiever of efficiënter of, zoals ik het noem, meer bevredigend voor docent en leerlingen? Ik zie het niet. Zelfs recent onderzoek van de Educational Endowment Foundation in Engeland laat in een rapport over *remote learning* zien dat het *questionable is at best*. Of het goed is voor de leerlingen, blijft een groot vraagteken.”

“Ik noemde mezelf de enige onderwijstechnoloog ter wereld die niets heeft met onderwijstechnologie. Mijn uitgangspunt is: alle technologieën zijn alleen maar gereedschap. Ze zijn geen doel op zich. Ze zijn media. En als er een reden is om een medium in te zetten dat het onderwijs effectiever, efficiënter of meer bevredigend maakt, dan zeg ik: ‘Doe het alsjeblieft’. Maar als de reden is ‘omdat het er is’, ‘omdat we hebben gezien dat het kan’, dan ben je mij kwijt.”

Uw eigen kinderen zijn naar het freinetonderwijs gegaan. Freinet heeft zich destijds kritisch verzet tegen het onderdrukke karakter van gangbare leermiddelen en ging die daarom zelf

ontwerpen. Moeten we ons vandaag ook zorgen maken over het onderdrukke karakter van digitale leermiddelen, leerplatformen, intelligente tools en gepersonaliseerde leeromgevingen die door commerciële spelers worden ontwikkeld? Moeten we ons daartegen verzetten?

“Kort antwoord: ja, het is een bedreiging en we zouden ons moeten verzetten. Die commerciële bedrijven noem ik ‘edupreneurs’. Zij slagen erin om van deze paniek een verdienmodel te maken. Ze beheersen alles, soms tot en met de inhoud. In ieder geval hebben ze totale controle over de gegevens van leerlingen. Daar wordt eigenlijk en oneigenlijk gebruik van gemaakt. Ik vind dat een zeer zorgwekkende situatie.”

“Het model van de Oak National Academy, dat in Engeland tot stand kwam en wordt gebruikt, werkt helemaal anders. Daar hebben de docenten zelf online lesmateriaal gemaakt en gratis afgestaan, zodat andere docenten er gebruik van konden maken in hun eigen les in hun eigen omgeving. Daar werden geen data over leerlingen verzameld.

“DIE COMMERCIELE BEDRIJVEN NOEM IK ‘EDUPRENEURS’. ZIJ SLAGEN ERIN OM VAN DEZE PANIEK EEN VERDIENMODEL TE MAKEN.”

Dat kan je dan weer niet zeggen over commerciële varianten hiervan zoals de Khan Academy, waar het verzamelen van gebruikersdata deel is van hun verdienmodel.”

“Ik vind het een redelijk zorgelijke situatie dat men overstapt naar onderwijsmiddelen en -omgevingen die aangeboden worden door commerciële instellingen. We weten sinds de presidentiële verkiezingen in de Verenigde Staten in 2016 wat men kan doen met de data over mensen als men kwaadwillig is. Ik maak me grote zorgen over de integriteit van het onderwijs en de privacy van kinderen en gezinnen als commerciële groepen te veel controle over de situatie krijgen. Misschien ben ik wat dat betreft een bangerik. In het Engels zeggen ze: ‘Better safe than sorry.’”

U wijst er ook op dat Freinet nood had aan zeer sterke leerkrachten om die leermiddelen zelf te ontwerpen. Kunnen onze leraren dat vandaag ook zelf in handen nemen?

“Sommigen wel, sommigen niet. Freinetonderwijzers waren, in ieder geval in Frankrijk, echt geschoold, niet alleen in het geven van onderwijs, maar ook in het maken van lesmateriaal, het totale pakket. Onze docenten hebben op dit moment – ik druk me voorzichtig uit – wel vakdidactische bagage gekregen, maar dat wil niet zeggen dat ze weten hoe je een volledig pakket aan leermateriaal maakt voor kinderen. Mijn ervaring is dat dat een heel andere deskundigheid vraagt dan wat onze docenten hebben gekregen. Ze hebben het begin, maar ze zijn lang geen driesterrenkoks. Ze zijn hooguit souschefs in de wereld van curriculum- en leermiddelenontwikkeling.”

VRAGEN VAN HET PUBLIEK AAN PAUL KIRSCHNER

Bieden bepaalde tools voor afstandsonderwijs geen enorme mogelijkheden voor differentiatie?

“De beste differentiatie gebeurt door een topdocent. Die persoon heeft kennis van zijn of haar vakdomein, pedagogisch-didactische gereedschappen en diepe en grondige kennis van hoe kinderen leren.”

“Aan de ene kant kan je zeggen dat heel wat digitale leermiddelen die open beschikbaar zijn, in de handen van een topdocent met bovenstaande kwaliteiten, uitstekende middelen zijn om te helpen differentiëren. Maar het probleem is dat men de indruk geeft dat die leermiddelen als pakket zélf kunnen instaan voor de differentiatie, bijvoorbeeld door opdrachten aan te passen aan antwoorden op vorige opdrachten. Maar die algoritmes zijn hele domme algoritmes. Die maken geen gebruik van de informatie die je nodig hebt, die de docent in zijn of haar hoofd heeft, om de juiste vervolgvraag te geven.”

“Dus bepaalde tools kunnen goede docenten wel helpen om te differentiëren, maar ze zijn niet geschikt als kant-en-klaar programma dat zelf bepaalt wat kinderen nodig hebben. Ze gebruiken gewoon domme algoritmes in niet geavanceerde programma's.”

Afstandsonderwijs is niet nieuw. In Australië heeft men er al jarenlang ervaring mee in het leerplichtonderwijs. Zijn daarover gegevens bekend?

“Ja, dat is onderzocht. En het kan werken. Maar we mogen niet vergeten dat de situatie daar heel anders was. Het onderwijsmateriaal werd daar speciaal gemaakt voor kinderen die zo ver van de scholen woonden dat het onmogelijk was om naar school te gaan. Er was ook begeleidend materiaal voor de ouders om

de kinderen te helpen en de rol van docent over te nemen. Bovendien vond het plaats in een andere tijd waarin pa en/of ma thuis waren. Kortom, men woonde in de Australische outback, er was tijd en ruimte in de dag, er was materiaal voor de leerlingen, maar ook voor de ouders. Je kan die situatie dus niet zomaar vertalen naar de huidige situatie in 2021, met een vader en moeder die allebei aan het werken zijn, waar drie of vier computers tegelijk nodig zijn en waar het materiaal voor de leerlingen niet aangevuld wordt met begeleidend materiaal voor de ouders. De enige lering die je kan trekken is: wil je dit doen, dan moet je dit echt goed doen, met materiaal dat daarvoor geschikt is en hulp voor de ouders. De overheid moet zorgen dat de ouders de helft van hun werktijd betaald worden door de overheid, zodat ze niet 100% van hun tijd voor hun werkgever moeten werken. De omstandigheden zijn anders.”

“BEPAALTE TOOLS KUNNEN GOEDE DOCENTEN WEL HELPEN OM TE DIFFERENTIËREN, MAAR ZE ZIJN NIET GESCHIKT ALS KANT-EN-KLAAR PROGRAMMA DAT ZELF BEPAALT WAT KINDEREN NODIG HEBBEN. ZE GEBUIKEN GEWOON DOMME ALGORITMES IN NIET GEAVANCEERDE PROGRAMMA'S.”

Kan je iemand die zich tijdens de afgelopen periode van afstandsonderwijs erg heeft ingezet, maar niet aan alle leerplandoelen voldoet, op het einde van het jaar tegenhouden, gezien de moeilijke omstandigheden?

“Daar wil ik liever geen uitspraak over doen. Dat is een ethische kwestie. Ik zou zeggen: geef die persoon meer tijd en ruimte, ondersteun haar of hem zo goed mogelijk. Maar een minderwaardig diploma geven, daar heeft niemand iets

aan. Moet je daarom iemand afrekenen op deze situatie? Daarop is het antwoord misschien nee. Maar niemand heeft er iets aan om de lat dan maar lager te leggen. Ik wil geen arts hebben die opgeleid is in moeilijke omstandigheden en die daardoor niet geleerd heeft wat zij of hij moest leren. Ik wil niet dat hij of zij straks voor mij pillen gaat voorschrijven, diagnosticeren of zelfs in mij gaat snijden. Vind een andere manier om het probleem op te lossen dan de lat lager te leggen.”

Hoe gaan we om met leerlingen of ouders die totaal niet in staat zijn om met digitale middelen om te gaan?

“Mijn antwoord is eigenlijk: niet! Alles wat je doet of wil doen is aan voorwaarden gebonden. Een voorwaarde voor contactonderwijs, is dat het kind op school geraakt. Een voorwaarde voor het secundair onderwijs is dat het kind voldoende kan lezen en rekenen – daar hebben we tegenwoordig al problemen mee! Als kinderen niet in staat zijn om goed met elektronische leeromgevingen om te gaan, wat me toch raar lijkt – kinderen zijn vingervlug, maar kennisarm: ze kunnen werken met die omgevingen, maar doen niet altijd de juiste dingen – is dat vergelijkbaar met een kind dat niet in staat is om naar school te komen om contactonderwijs te genieten. In coronatijden is dat een verloren zaak. De docent kan dat niet aanbieden bovenop de fundamentele kennis en vaardigheden die op dit moment voorrang verdienen. Ik zie niet hoe hij of zij ook die andere problemen kan oplossen als die voorwaarde niet vervuld is.”

GOELE CORNELISSEN & RIET NACKOM

WIE GEEFT, WIE NEEMT EN WIE HEEFT DE BEVOEGDHEID OM VORM EN RICHTING TE GEVEN AAN AFSTANDSONDERWIJS?¹

MATHIAS DECUYPERE

Mathias Decuypere is *tenure track*-docent aan de faculteit Psychologische en Pedagogische Wetenschappen van de KU Leuven en is momenteel te gast aan de Helmut-Schmidt-Universität van Hamburg. Binnen zijn onderzoek en onderwijs verkent en ontwikkelt hij innovatieve methodieken om te achterhalen wat digitale technologie 'doet' en 'doet doen'. Hij is promotor van verschillende doctoraatsprojecten, waarin onder andere wordt ingezoomd op de werkzaamheid van open onderwijs, digitale platformen en *Bring Your Own Device*-scholen. Momenteel leidt hij, samen met onderzoekers verbonden aan de universiteit van Hamburg, een grootschalig onderzoeksproject waarin scholen begeleid worden op hun weg naar pedagogisch verantwoord digitaliseren.

Professor Decuypere, u doet onderzoek naar de werkzaamheid van digitale technologieën in onderwijs. Wat onderzoekt u dan precies?

"Dat klopt, ik ben geïnteresseerd in de 'werkzaamheid' van onderwijstechnologie. Dat is iets anders dan je afvragen of onderwijstechnologie 'werkt' of 'effectief leren ondersteunt'. Mijn uitgangspunt is dat digitale technologieën – en ik ga er hier even gemakshalve van uit dat afstandsonderwijs per definitie een toenemend gebruik van digitale technologie vereist – niet alleen 'iets doen' wanneer ze ingezet worden in een pedagogische context, bijvoorbeeld onderwijs op afstand mogelijk maken. Ze doen ook altijd iets met die pedagogische context waarin ze geïntroduceerd worden: ze 'doen' leerlingen en leraren ook 'iets doen'."

"Ik geef een voorbeeld: veel onderwijsplatformen sporen leerkrachten constant aan om statusupdates uit te sturen of om voortdurend te controleren op eventuele nieuwe berichten van ouders. Met technologieën die afstandsonderwijs mogelijk maken, is het natuurlijk niet anders. Ook zij doen leraren, leerlingen en andere onderwijsactoren dingen doen. Het is die werkzaamheid die ik wil onderzoeken."

Is het volgens u een goede zaak dat scholen en leraren steeds meer digitale technologie gebruiken in hun onderwijs?

"In zekere zin bekleed ik daarin een wat agnostische positie. Ik ben noch tegen, noch voor het gebruik van digitale technologie. En zo ben ik dus ook noch tegen, noch voor afstandsonderwijs. Om ergens voor of tegen te kunnen zijn, moeten we immers heel specifiek weten waarvoor we kiezen. En eigenlijk weten we nog niet altijd goed wat digitale technologieën precies doen: hoe ze ons doen kijken, hoe ze ons doen denken en wat ze ons laten doen. We hebben nog onvoldoende zicht op digitale technologie als cognitieve infrastructuur."

1. Deze tekst is een verwerking van de originele lezing van professor Decuypere in de vorm van een interview. Voor de originele lezing verwijzen we naar de opname van het webinar: <https://www.hetacv.be/acv-coc/publicaties/webinar>

Digitale technologie als cognitieve infrastructuur: dat moet u even uitleggen!

“Wel ja, ik gebruik die term infrastructuur hier op een heel specifieke wijze. Waar de term ‘technologische infrastructuur’ verwijst naar de hard- en software die nodig zijn om afstandsonderwijs mogelijk te maken, verwijst de term ‘cognitieve infrastructuur’ naar de wijze waarop ons kijken, kennen, denken en handelen georganiseerd of gestructureerd worden. Als cognitieve infrastructuur zorgen digitale technologieën er bijvoorbeeld voor dat onze aandacht massaal op zeer specifieke wijze gericht wordt, dat we bepaalde zaken als een uitdaging of probleem zien (of juist niet), dat bepaalde beslissingen mogelijk of net onmogelijk worden en, breder, dat we op een bepaalde manier gaan denken over onderwijs en gaan handelen in onderwijs.”

“Ik geef opnieuw een concreet voorbeeld: bepaalde digitale onderwijsplatformen laten toe dat leerlingen gepersonaliseerde leermiddelen en aangepaste didactische ondersteuning op hun scherm te zien krijgen. Die cognitieve infrastructuur laat toe – meer nog, vereist – om naar leerlingen te kijken als personen met elk een eigen profiel, om over onderwijzen te gaan denken in termen van een een-op-eenmodel dat aanpassing vraagt volgens dat persoonlijke profiel. En natuurlijk, waar we beginnen na te denken over onderwijs in termen van een een-op-een, adaptief model, beginnen we daar ook naar te handelen. Een cognitieve infrastructuur maakt dus ook actie mogelijk. Hoewel we vaak denken dat technologie de oplossing is voor een aanwezig probleem, is mijn stelling dus dat het (ook) omgekeerd werkt. Technologie als cognitieve infrastructuur dwingt ons om bepaalde uitdagingen of problemen te zien, om bepaalde oplossingen te verbeelden en om op specifieke manieren in actie te komen.”

We weten nog te weinig, zegt u. Maar wat weten we wel al over de cognitieve infrastructuur van afstandsonderwijs?

“Wel, in zekere zin denk ik dat leraren, maar evengoed ouders, na een periode van afstandsonderwijs heel goed weten dat onderwijzen in zo'n context iets heel anders is dan onderwijzen in een reguliere onderwijscontext. Ze ervaren dat het hen iets radicaal anders doet doen. Op basis van wat we hierover al weten, is dat niet verwonderlijk. En ik ga er hier opnieuw even gemakshalve vanuit dat afstandsonderwijs per definitie een toenemend gebruik van digitale technologie vereist. Onderzoek toont heel duidelijk aan dat de introductie van digitale technologieën in het onderwijs altijd meer doet met dat onderwijs dan wat men initieel denkt of verwacht. Als we dat onderzoek zouden samenvatten, kunnen we algemeen stellen dat dat ‘meer doen’, alvast vier verschillende zaken kan betekenen. Ik wil achtereenvolgens stilstaan bij wat digitale technologie voor afstandsonderwijs doet met de *onderwijsvorm*, de *leervorm*, de *vorm van professionaliteit* en de *pedagogische vorm* van onderwijs.”

Wat doet digitale technologie voor afstandsonderwijs met de onderwijsvorm?

“De COVID-19-pandemie heeft dit erg duidelijk aan het licht gebracht en mis-

schien wel versterkt, maar de afgelopen periode hebben we in elk geval zeer duidelijke verschuivingen vastgesteld in de onderwijsvorm die scholen hanteerden.”

Vertaking

“Een eerste verschuiving die we vaststellen, is een massale vertaking van het onderwijs in scholen. Veel scholen en leraren hebben de afgelopen periode beroep moeten doen op digitale onderwijsplatformen om hun onderwijs op afstand in te richten. Die platformen hebben de dwingende neiging om onderwijs zichtbaar te maken als een checklist van taken die leerlingen moeten afwerken. Leerkrachten koppelen bepaalde doelstellingen aan een taak, leerlingen bereken die doelstellingen via de afwerking van die taak en vervolgens gaan ze over naar een volgende serie van taken. En dat is niet onbelangrijk. Wat hierdoor gebeurt, is namelijk dat veel onderwijsplatformen een erg gecorporatiseerde kijk op onderwijzen introduceren. Ik bedoel daarmee dat ze onderwijzen zien als het bedrijfsmatig managen van gedrag van leerlingen en onderwijs vanuit die logica opvatten als het sequentieel, serieel en efficiënt afvinken van taken.”

Is dat volgens u geen goede zaak?

“Wel, de vraag of we dat willen of net niet, kan niet alleen door mij beoordeeld worden. Maar het is wel uitermate belangrijk die vraag te stellen. Het is immers bij uitstek een pedagogische vraag, die dus ook om pedagogische keuzes vraagt. Die keuzes moeten scholen en leraren samen maken.”

Stimulus-responsmodel

“Een tweede verschuiving in de vorm van onderwijs die we vandaag vaststellen, is een groeiende focus op onderwijs als het stimuleren van gedragsverandering. Veel grote onderwijsplatformen en educatieve apps zien er erg hip, flashy en trendy uit, maar in de feiten reduceren ze het

onderwijzen tot het trainen van stimulus-responsgedrag. Juiste antwoorden krijgen onmiddellijk positieve feedback, foute antwoorden worden onmiddellijk gemedieerd. Waar het om gaat, is natuurlijk dat die antwoorden steeds zeer eenvoudig moeten zijn – A/B/C, juist of fout, blokjes slepen ... – om geautomatiseerde feedback te kunnen genereren. Willen we dat? Kan je alles op die manier leren?”

Nudging

“Er is nog een andere onderwijsvorm waar heel wat digitale tools vandaag gebruik van maken, namelijk het onbewust, onder zachte dwang, aansturen van leerlingen in de richting van een vooropgestelde leeruitkomst. Dat noemt men *nudging*. Een bekend voorbeeld van *nudging* is *gamification*. Dat wil zeggen dat de digitale leeromgeving van leerlingen zo ontworpen wordt dat ze leerlingen speels (maar onbewust) een duwtje geeft in de richting van gewenste gedragsverandering.”

“Of dat wenselijke onderwijsvormen zijn, is opnieuw een pedagogische vraag die een pedagogische keuze vraagt. Die keuzes kunnen en moeten scholen en leraren maken. En daarbij is het cruciaal om steeds voor ogen te houden dat de digitale technologie waarvoor men kiest leraren en leerlingen op heel specifieke manieren in actie brengt. Ze worden gestimuleerd om onderwijs zo op te vatten en in te richten dat leerlingen als het ware automatisch aangespoord worden tot voorspelbare reacties op gegeven opdrachten. Andere vormen van onderwijs, waarin leren en onderwijs worden opgevat als betekenisvol handelen in een sociale context, zijn binnen deze structuur veel moeilijker te bedenken en worden dus steeds minder gepraktiseerd. Bijvoorbeeld het aangaan van een collectief onderwijsleergesprek, waarbij luidop argumenten worden gedeeld en waar via omwegen nieuwe en onvoorspelbare inzichten ontstaan en interesses worden

gewekt. Misschien sluit digitale technologie dat niet uit, maar de focus van de meeste tools ligt elders.”

Dit voorbeeld brengt ons naadloos bij uw volgende punt. Wat doet afstandsonderwijs met de leervorm?

“Dat klopt. Ik vertrek hier dus opnieuw van het principe dat digitale technologieën ook iets doen met leerlingen: ze doen leerlingen iets doen. Elk digitaal platform is op zo’n manier ontworpen dat het een bepaald soort gedrag bij de gebruiker creëert.”

Automatische gedragsverandering

“Ik had het daarnet al over het feit dat heel wat digitale tools onderwijs organiseren in termen van belonen en corrigeren, of ook in termen van *nudging* en *gamification*. Leren neemt hier dan ook een heel specifieke vorm aan, namelijk het automatisch (en vaak onbewust) realiseren van vooropgestelde gedragsverandering. Zonder meteen te beoordelen of dat een goede of slechte evolutie is, wil ik hier toch minstens twee zaken onder de aandacht brengen.”

“ER IS NOG EEN ANDERE ONDERWIJSVORM WAAR HEEL WAT DIGITALE TOOLS VANDAAG GEBRUIK VAN MAKEN, NAMELIJK HET ONBEWUST, ONDER ZACHTE DWANG, AANSTUREN VAN LEERLINGEN IN DE RICHTING VAN EEN VOOROPGESTELDE LEERUITKOMST.”

Dataveillance

“Eerst en vooral gaat het toenemende gebruik van digitale tools steeds gepaard met dataficatie. Daarmee bedoel ik het proces waarmee data verzameld worden over het gedrag van leerlingen, maar evengoed van leerkrachten en ouders, wanneer zij op en met digitale platformen aan de slag gaan. Ik heb de indruk dat we in onderwijs nog steeds niet zo goed doorhebben wat dat precies betekent: *alles* wat we doen op platformen – waar we naar kijken, waar we op klikken, hoelang we op een bepaalde pagina zijn, wat (én hoe) we typen – wordt getraceerd, gelogd, geanalyseerd en nadien mogelijk gebruikt om leerprocessen te optimaliseren. Dat laatste wordt *dataveillance* genoemd.”

Machine learning

“Verder wil ik doen opmerken dat dit een radicale omkering van onze leervorm impliceert. Er is vandaag de dag iets heel eigenaardigs aan de gang. Het lijkt erop dat leren, in de zin van zoekend omgaan met onzekerheid en in de zin van experimenteren om gaandeweg betekenis te geven aan de wereld, in toenemende mate het voorrecht van machines aan het worden is, terwijl van leerlingen in geautomatiseerde leeromgevingen wordt verwacht dat zij voorspelbare leeruitkomsten genereren. Het leren van leerlingen wordt namelijk meer en meer aangestuurd door het verzamelen van *big data* waar men via *learning analytics* analyses op uitvoert. De assumptie daar is vaak: ‘Laat ons zoveel mogelijk data verzamelen. We kijken nadien wel of en hoe uit de verzamelde data iets naar boven komt dat het leren optimaliseert.’”

“Ook hierbij moeten we pedagogische vragen stellen. Vinden we het een goede zaak dat de focus vandaag de dag meer en meer komt te liggen op het leren van machines? Willen we dat? Of net niet? Kunnen en moeten leerlingen nog iets

‘nieuws’, iets dat wij, noch zij hadden kunnen voorzien, leren? Dat zijn op-nieuw vragen waar scholen en leraren keuzes in moeten maken.”

“Tegelijk roept dit alles ook andere, maar minstens even pertinente vragen in het leven. Vragen zoals: Welk soort *data-surveillance* wordt door diverse digitale tools gebruikt? En willen we onszelf en onze leerlingen daaraan onderwerpen? Wat is het achterliggende verdienmodel van deze tools? Staan we toe dat onze leerlingen bijdragen aan het leervermogen – en zo aan de marktwaarde – van private spelers zoals Google en Microsoft?”

U zegt dat afstandsonderwijs ook verregaande gevolgen heeft voor de vorm die pedagogische professionaliteit aanneemt. Wilt u dat verduidelijken?

“Het laatste jaar heeft duidelijk aangetoond dat de onderwijssector allerminst klaar was (en is) voor een volledige digitale switch. En, voor de goede orde: dat is geenszins een verwijt. De coronacrisis heeft een soort educatieve ‘noodtoestand’ gegenereerd die scholen niet het hoofd konden bieden zonder beroep te doen op zogenaamde ‘broker organisaties’. Dat zijn nieuwe spelers in het onderwijsveld die met hun digitale expertise een brug vormen tussen de overheid en scholen. Vroeger kwam die rol misschien exclusief de koepels toe, maar vandaag de dag zijn organisaties als Fourcast for Education en Signpost simpelweg onontbeerlijk om iets als afstandsonderwijs mogelijk te maken. Scholen hebben hiervoor eenvoudigweg niet de middelen en de nodige knowhow. En wat de overheid betreft: die blijft hier erg op de vlakte.”

“De vraag die we volgens mij moeten stellen is: Waar situeren we dan de pedagogische professionaliteit in afstandsonderwijs? Zit die enkel bij leerkrachten, ICT-coördinatoren, directies, pedagogisch begeleiders en koepels? Of

is pedagogische professionaliteit de dag van vandaag ook de spreekwoordelijke speeltuin geworden van de Fourcasts, Signposts, Googles en Microsofts van deze wereld? Ik denk dat dat laatste het geval is. Naarmate we het onderwijs meer op afstand organiseren, kunnen, zullen en moeten nieuwe spelers opduiken en wordt die professionaliteit dus meer verdeeld.”

“En ook hier is het zaak ons steeds weer dezelfde vragen te stellen: Willen we dat? Willen we dat die pedagogische professionaliteit in toenemende mate wordt gecommercialiseerd? En wat betekent dat voor de pedagogische vrijheid van scholen en leraren? Maar ook: wie geeft, neemt en krijgt welke bevoegdheden in dit landschap met nieuwe spelers? Daarmee zijn we bij mijn vierde punt beland, namelijk de vaststelling dat het gebruik van digitale technologie ook iets doet met de pedagogische vorm van onderwijs.”

Wat bedoelt u precies met die pedagogische vorm?

“Ik gebruik het begrip ‘pedagogische vorm’ op een overkoepelende manier. Dat wil zeggen: om te verwijzen naar het sturingsmodel dat bepaalt wie de

bevoegdheid geeft, neemt en heeft om vorm en richting te geven aan afstands-onderwijs. Zijn dat de scholen? Is dat de overheid? Of zijn dat grote techbedrijven zoals Google, Amazon en Pearson, maar ook meer lokale platformen zoals Smartschool, Diddit en Scoodle? Die laatste gedragen zich immers meer en meer als volwaardige onderwijsbeleidsactoren. Naast schaalgrootte hebben zij het voordeel dat ze, veel sneller dan de overheid dat kan of mag, kunnen tussenkomen in het beleid van scholen.”

“Vragen die onze aandacht verdienen zijn: Hebben scholen hier wel een stem? Nemen ze voldoende het woord? Gebruiken ze hun vrijheid om bewust te kiezen voor de ene of de andere pedagogische vorm? Staan ze voldoende sterk tegenover keuzes die andere spelers voor hen maken? Wat met de rol van de koepels in deze? En wat met de overheid? Heeft de overheid, ondanks de vrijheid van onderwijs, niet de plicht en de verantwoordelijkheid om een kader te ontwerpen van waaruit afstandsonderwijs met respect voor pedagogische vrijheid vorm kan krijgen? En is het ook niet aan de overheid om te waken over onderwijs als een publiek en collectief goed? Moet zij verhinderen dat onderwijs doorslaat in de richting van gepersonaliseerde en voorspelbare leeruitkomsten? En is het tot slot ook niet de plicht van diezelfde overheid om regulerend op te treden rond *dataveillance* en om te zorgen voor een kwaliteitslabel voor educatieve tools? Dat laatste zou een nauwkeurig en snel zicht kunnen bieden op de pedagogische aannames, marktmodellen, normen en waarden die in elke educatieve tool zijn ingebed. Dat zijn allemaal uitermate belangrijke vragen, waar verschillende onderwijsactoren én de samenleving grondig over moeten nadenken.”

GOELE CORNELISSEN & RIET NACKOM

TIJD EN PLAATS VOOR AFSTANDSONDERWIJS: EEN JURIDISCH KADER

EVELIEN TIMBERMONT

Evelien Timbermont is doctor-assistent aan de faculteit Recht en Criminologie van de VUB en als gastprofessor verbonden aan de UGent. Zij is gespecialiseerd in het sociaal recht en arbeidsrecht. In haar proefschrift analyseerde zij de rechtspositie van het onderwijspersoneel in de Vlaamse Gemeenschap. Voornamelijk vanuit dat laatste perspectief buigt zij zich over juridische vragen rond een mogelijke integratie van afstandsonderwijs binnen het leerplichtonderwijs.

“Ik wil stilstaan bij een aantal juridische aspecten die van belang zijn bij afstandsonderwijs. Daarbij ga ik er gemakshalve van uit dat afstandsonderwijs per definitie een toenemende digitalisering van onderwijs vereist. Daarom gebruik ik verder ook de term ‘digitaal onderwijs’. Wat is het juridische kader waarbinnen we dat digitale onderwijs kunnen organiseren? Zijn er bepaalde struikelblokken of valkuilen? Is onze regelgeving klaar voor de ‘digisprong’? Het is in ieders belang om een aantal fundamentele principes in acht te nemen vooraleer bepaalde beleidsinitiatieven worden genomen en gereguleerd.”

“Om te beginnen, wil ik stilstaan bij het begrip ‘digitaal onderwijs’. Wat wordt daarmee bedoeld? Men blijft daar in het algemeen bijzonder vaag over. Ik heb er begrip voor dat men eerst alle pistes wil onderzoeken alvorens men met concrete initiatieven komt. Ik waag me hier aan een beredeneerde gok en ga ervan uit dat de blijvende digitalisering die men wenst door te voeren, zal gaan om de introductie van vormen van *blended learning*, waarbij we een mix van leermethoden en werkvormen zullen combineren met afstandsonderwijs.”

“Daarnaast wil ik beklemtonen dat het COVID-afstandsonderwijs een noodoplossing was, waar alle leerkrachten zich met hart en ziel hebben ingegooid. Het was er in tijden van crisis. In veel gevallen was het niet meteen een schoolvoorbeeld van wat men met digitaal onderwijs wil en zelfs kan bereiken. Dat blijkt al uit de enorme leerachterstand die gerapporteerd wordt, maar ook uit de negatieve impact die het had op het welzijn en de mentale gezondheid van leerlingen, leerkrachten, directies en iedereen die bij het onderwijs betrokken was.”

“Tot slot wil ik beklemtonen dat men de initiatieven rond de digitalisering van onderwijs die vandaag worden genomen in Vlaanderen, in het bijzonder met de nota rond de digisprong, niet los mag zien van

andere initiatieven die op Europees en internationaal niveau genomen worden door bijvoorbeeld de Raad van Europa of de Europese Commissie. We staan in Vlaanderen dus niet als enige voor deze uitdaging.”

“Dat gezegd zijnde, wat is nu het juridisch kader waarbinnen we digitaal onderwijs kunnen organiseren?”

Recht op onderwijs

“Een eerste juridisch aspect dat we niet uit het oog mogen verliezen in de discussie rond het digitale onderwijs, is het recht op onderwijs. Dat fundamentele recht wordt gegarandeerd in verschillende internationale en nationale rechtsbronnen: de universele verklaring van de rechten van de mens, het internationaal verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (het ECOSOC-verdrag), het kinderrechtenverdrag, het eerste protocol bij het Europees verdrag voor de rechten van de mens en natuurlijk ook onze Belgische grondwet.”

“Waar gaat dat recht op onderwijs precies over? Dat heeft ten eerste te maken met de toegang tot onderwijs. Die toegang moet gegarandeerd worden voor elk kind. Maar het is meer dan dat. Het houdt ook in dat er toegang moet worden verleend tot kwaliteitsvol en kosteloos onderwijs. Die fundamentele rechten bestaan, maar laten tegelijk ook een ruime beleidsmarge aan de lidstaten om die rechten in te vullen in de nationale regelgeving. Niettemin moet toch worden onderstreept dat het recht op onderwijs een heel belangrijk recht is. Het wordt gezien als een soort van *multiplier*, in die zin dat het andere mensenrechten faciliteert.”

“Wat betekent dat recht op onderwijs dan voor de implementatie van digitaal onderwijs? Bij het implementeren van digitaal onderwijs zal men bijzondere aandacht moeten hebben voor een aantal componenten van dat recht op onder-

wijs. Ik denk bijvoorbeeld aan de impact van het digitale onderwijs op de **toegang tot onderwijs**. Zal die toegang voor iedereen op gelijke wijze kunnen worden gerealiseerd? Er zullen heel wat inspanningen nodig zijn om de extra drempels die leerlingen gedurende de voorbije periode hebben ervaren, weg te werken. Uit onderzoek is gebleken dat Vlaanderen een van de regio's is waar de sociale context van opgroeiende kinderen in grote mate de schoolprestaties beïnvloedt. En jammer genoeg niet meteen op een positieve wijze. De vrees is niet onterecht dat het digitale onderwijs die trend nog zal versterken. Men zal alles in het werk moeten stellen om te vermijden dat digitaal onderwijs de sociale ongelijkheid zal vergroten. Ook vanuit andere beleidsdomeinen zullen er initiatieven genomen moeten worden. Denk aan internetconnectiviteit, digitale geletterdheid van de ouders ... Bovendien kan het aanwenden van digitaal onderwijs ook bijkomende moeilijkheden creëren voor kinderen die bijzondere noden hebben en dus ook voor hen maken dat onderwijs minder inclusief wordt.”

“DE WAARBORGREGELINGEN DIE MEN WENST UIT TE WERKEN, EN WAARVOOR IK WEL BEGRIP TOON, VORMEN VOOR DE MEESTE KANSARME GEZINNEN EEN MOEILIJK TE NEMEN HORDE. ER IS BOVENDIEN MEER NODIG DAN EEN COMPUTER OM VAN DIGITAAL ONDERWIJS EEN SUCCES TE MAKEN: EEN STABIELE INTERNETVERBINDING, EEN RUSTIGE RUIMTE OM TE STUDEREN ... OOK DAT BLIJKT NIET ALTIJD EVIDENT TE ZIJN.”

“Het digitale onderwijs kan ook geen afbreuk doen aan de **kosteloosheid van onderwijs**. Dat de intentie bestaat om de nodige hardware te voorzien voor alle studenten, kan enkel worden toegejuicht. De waarborgregelingen die men dan wenst uit te werken, en waarvoor ik wel begrip toon, vormen voor de meeste kansarme gezinnen een moeilijk te nemen horde. Er is bovendien meer nodig dan een computer om van digitaal onderwijs een succes te maken: een stabiele internetverbinding, een rustige ruimte om te studeren ... Ook dat blijkt niet altijd evident te zijn.”

“Verder moet aandacht worden besteed aan de impact van dat digitale onderwijs op de **leerplicht**. Wat zal men bijvoorbeeld doen wanneer leerlingen steevast afhaken, omdat het in de thuissituatie moeilijk is om dat digitale onderwijs tot een goed einde te brengen? Welke impact zal dat bijvoorbeeld hebben op de schooltoeslag van de ouders?”

“Een laatste element is het **garanderen van kwaliteitsvol onderwijs**. Digitaal onderwijs kan een onderdeel zijn om kwaliteitsvol onderwijs te realiseren, maar dan moeten we voldoende zekerheid hebben dat die nieuwe methodes ook een positieve impact zullen hebben.”

Vrijheid van onderwijs

“Naast het recht op onderwijs wil ik ook een ander belangrijk, grondwettelijk verankerd beginsel onder de aandacht brengen: de vrijheid van onderwijs. Dat is een vrijheid die mee aan de basis ligt van het ontstaan van België en die sinds 1831 in onze grondwet is verankerd. Het omvat de actieve en passieve vrijheid van onderwijs. De actieve vrijheid heeft betrekking op de vrijheid om scholen op te richten, in te richten en de richting ervan te bepalen. De passieve component waarborgt de mogelijkheid voor ouders en leerlingen om een onderwijsinstelling te kiezen die aansluit bij hun pedagogische of levensbeschouwelijke visie. Er rust op

de overheid een verplichting om de keuzevrijheid van de ouders te garanderen. Het Grondwettelijk Hof heeft al in meerdere arresten geoordeeld dat die onderwijsvrijheid ook een recht op subsidiëring inhoudt, zo niet zou die onderwijsvrijheid wel erg theoretisch worden. Het Hof verbindt dat recht op subsidiëring niet alleen aan de actieve onderwijsvrijheid, maar ook heel uitdrukkelijk aan die passieve onderwijsvrijheid, met name aan de garantie op keuzevrijheid voor ouders. Er is natuurlijk ook een keerzijde aan die medaille van subsidiëring. De overheid kan natuurlijk ook voorwaarden koppelen aan de toekenning van subsidies. Hoe ver die voorwaarden dan kunnen gaan, dat is een andere vraag.”

“Wat betekent die vrijheid van onderwijs dan voor de implementatie van digitaal onderwijs? Het is nog niet duidelijk hoe men digitaal onderwijs wil implementeren, maar stel je voor dat de overheid speelt met het idee om het afstandsonderwijs verplicht in te voeren vanaf het vijfde leerjaar van het secundair onderwijs. Dan rijst de vraag in hoeverre dat kan worden ingepast binnen het **pedagogische project** dat men als inrichtende macht wil uittekenen. En wat dan gezegd over de **pedagogische vrijheid van de leerkracht** binnen dit kader? Die pedagogische autonomie wordt nochtans ook als een van de basisvoorwaarden voor vrijheid van onderwijs beschouwd. Het is inderdaad zo dat steeds meer ingrijpende overheidsinmenging die vrijheid van onderwijs in het gedrang kan brengen. Wanneer het Grondwettelijk Hof oordeelt dat er onvoldoende ruimte is voor de eigen levensbeschouwelijke en pedagogische opvattingen van de inrichtende macht, dan zal het Hof die betrokken bepalingen ook kunnen vernietigen.”

“Verder kan ik er ook op wijzen dat een omschakeling naar meer digitaal onderwijs een **blijvende financiering** zal vergen, dus niet een eenmalige financiële incentive. Elk jaar zal er een nieuwe lichting leerlingen en leraren voorzien

“VANDAAG ZIET MEN DAT PESTGEDRAG EEN STERKE INVLOED HEEFT OP HET WELZIJN. CYBERPESTEN IS NOG VEEL INDRINGENDER, IN DE ZIN DAT HET NIET STOPT NA DE SCHOOLTijd. HET BLIJFT 24/7 MOGELIJK. OOK DAAR MOET MEN HEEL GOED OVER WAKEN.”

moeten worden van een laptop. Bovendien zal ook software ontwikkeld moeten worden. Vaak worden daarvoor commerciële partners aangesproken. Is dat een weg die men wil blijven bewandelen? Ook dat vraagt middelen. Vandaag kunnen die licenties niet worden aangekocht, maar enkel worden gehuurd, heb ik begrepen. Als men volop wil inzetten op dat digitale onderwijs, zal dat een blijvende financiële inspanning vergen die ook in de begroting mee in rekening moet worden gebracht.”

Recht op privacy en GDPR

“Voortbouwend op het voorgaande wil ik nog enkele specifieke aandachtspunten aanstippen. Ten eerste, wat de aandacht betreft voor het recht op privacy en de regelgeving rond de gegevensbescherming. De huidige software wordt vaak ontwikkeld door commerciële spelers, die niet zelden de data die ze verzamelen, zullen delen met andere commerciële spelers. Vaak zijn de algemene voorwaarden die worden opgesteld rond het gebruik van persoonsgegevens moeilijk te begrijpen. Dat is iets waar men aandacht aan moet schenken. Daarbij aansluitend is er de problematiek van de **cybersecurity**. Ook daar moet op worden ingezet om

te vermijden dat persoonlijke gegevens zomaar in handen komen van hackers bijvoorbeeld. Het creëren van zo'n veilige digitale omgeving is dus ook heel belangrijk. Dat is voornamelijk een federale bevoegdheid.”

“Er wordt vandaag veel verwacht van **learning analytics**. Naast het gevaar voor profilering, wil ik toch ook wijzen op het feit dat men bij die techniek gebruik maakt van algoritmes. Het zal voor leerkrachten vaak een hele klus zijn om die algoritmes te gaan achterhalen en analyseren. Private spelers zullen niet meteen geneigd zijn om die algoritmes te delen en zomaar openbaar te maken, aangezien ze op die manier ook hun marktpositie in het gedrang kunnen brengen. Bovendien is het met die techniek ook heel moeilijk om studenten een nieuwe kans te geven. Het gebruik van deze technieken zou weleens gepaard kunnen gaan met nieuwe vormen van ongelijke behandeling.”

“Wanneer men verder wil inzetten op digitaal onderwijs moet er ook meer aandacht besteed worden aan de bescherming van **auteursrechten**. Bij de uitrol moet aandacht geschonken worden aan het welzijn van zowel leerlingen als leerkrachten, in het bijzonder aan het risico op **cyberpesten**. Vandaag ziet men dat pestgedrag een sterke invloed heeft op het welzijn. Cyberpesten is nog veel indringender, in de zin dat het niet stopt na de schooltijd. Het blijft 24/7 mogelijk. Ook daar moet men heel goed over waken.”

Rechtspositieregeling

“Dan kom ik bij het laatste aspect: de positie van de leerkracht. Los van de invulling die aan digitaal onderwijs zal worden gegeven, mag duidelijk zijn dat dit een impact zal hebben, in de meest brede betekenis van het woord, op de **taakomschrijving** en de verwachtingen ten aanzien van leraren. De opdracht van het onderwijspersoneel zal wijzigen. Be-

staande functies, zoals bijvoorbeeld de ICT-coördinator, verdienen dan een beter uitgewerkt statuut. Ongetwijfeld zullen er ook nieuwe functies gecreëerd worden. Denk bijvoorbeeld aan de grafische vormgeving die binnen dat digitale onderwijs een belangrijke rol zal gaan spelen. Men mag daarbij niet uit het oog verliezen dat de nieuwe skills die daarvoor nodig zijn en de daarbij horende technische profielen vandaag al bijzonder gegeerd zijn op de arbeidsmarkt.”

“Verder juich ik het natuurlijk toe dat men in de nota rond de digisprong eindelijk aandacht schenkt aan het ter beschikking stellen van pc's aan leerkrachten. In de rechtspositiedecreten is nu al opgenomen dat de inrichtende macht die middelen die het personeel nodig heeft om hun opdracht te vervullen, aan het personeel ter beschikking moet stellen. Maar ook vandaag blijkt het in veel situaties zo te zijn dat er van een leerkracht verwacht wordt dat ze hun eigen pc inzetten. Het gaat natuurlijk veel verder dan een laptop. Denk ook aan ergonomie, aan de nodige **vorming**. Er zal ook de nodige aandacht moeten worden besteed aan het beleid rond het **ter beschikking gestelde materiaal**. Mag die pc worden gebruikt voor privédoeleinden? Het antwoord op die vraag zal dan weer een impact hebben op de fiscale en socialezekerheidsrechtelijke behandeling van dat voordeel. Zullen ook tijdelijke leerkrachten, de TADD'ers en de TABD'ers aanspraak kunnen maken op een pc? Moet er nagedacht worden over een financiële tussenkomst in de kosten van internet-connectie?”

“Verder moet er ook nagedacht worden over en werk worden gemaakt van een **kader rond telewerk/thuiswerk**. Ook over het **recht op deconnectie** moet nagedacht worden. Er moeten afspraken gemaakt worden rond de bereikbaarheid van leerkrachten in heel dat digitale verhaal. Dat zijn niet te miskennen aspecten in het kader van welzijnsbeleid.”

“Tot slot merk ik graag op dat men oog moet hebben voor de haalbaarheid van de digitale omwenteling. Van leerkrachten, directies, van iedereen die in het onderwijs betrokken is, wordt vaak verwacht dat het creatieve duizendpoten zijn. Men gaat daar in veel gevallen goed mee om. Ik kan moeilijk inschatten in hoeverre het haalbaar is om die nieuwe onderwijsvormen, die nu op ons afkomen, er ook nog eens bij te nemen, zich om te scholen ... Daar moet ook aandacht aan besteed worden.”

Conclusie

“Digitalisering is een **maatschappelijke realiteit** die ook in het onderwijs aandacht verdient. Of dat gelijk staat met het organiseren van (deeltijds) afstands-onderwijs is nog een andere discussie. Er zijn heel wat **juridische aspecten** waar men rekening mee moet houden. Ik heb maar een aantal van de mogelijke knelpunten aangereikt en laat nog in het midden of die allemaal in een dwingend decretaal kader moeten worden gegoten. Voor heel wat aspecten lijkt dat niet nodig en kan er bijvoorbeeld worden ingezet op het **sociaal overleg** op het niveau van de onderwijsinstelling. Dat kan een belangrijke rol opnemen om afspraken

in dat kader vast te leggen. Er is in ieder geval nog een hele weg te gaan. Bovendien lijken heel wat digitale leermiddelen en platformen vandaag nog niet toe aan een algemene uitrol. Dat werd al duidelijk door de moeilijkheden die gedurende de afkoelingsweek voor de krokusvakantie her en der opdoken. De positieve effecten die via *blended* digitaal onderwijs kunnen worden bereikt, lijken sterk afhankelijk van een aantal factoren: het soort opleiding, de leerlingenpopulatie, de middelen die men daarvoor kan inzetten. Verder onderzoek dringt zich op dat punt op. Wie bovendien denkt dat die nieuwe methodes een oplossing bieden voor het lerarentekort, die neemt het digitale onderwijs als een katalysator voor de onderwijskwaliteit niet ernstig.”

“Tot slot wens ik nog te onderstrepen dat het digitale onderwijs geen doel op zich mag zijn. Ik ben een absolute voorstander van het aanwenden van nieuwe technologieën waar het ons kan helpen. Maar gebruik maken van digitale technologie in het onderwijs en kinderen digitaal geletterd maken, hoeven wat mij betreft niet onlosmakelijk verbonden te zijn met het organiseren van (verplicht) afstandsonderwijs. Vooraleer men zulke zwaarwichtige beslissingen neemt, mag minstens worden verwacht dat men de verschillende stakeholders die in het debat een belangrijke rol hebben te vervullen, bij dat vraagstuk betreft en dat de **parlementaire democratie** ook zijn werk kan doen. Dat laatste is in de voorbije periode weleens op de achtergrond verdwenen.”

“Hoewel het in deze tijden niet altijd gemakkelijk is, blijf ik niettemin optimistisch. Ik heb er alle vertrouwen in dat men, van zodra deze periode achter de rug is, het niet zal nalaten om de nodige initiatieven te nemen en daar volop op in te zetten.”

GOELE CORNELISSEN & RIET NACKOM

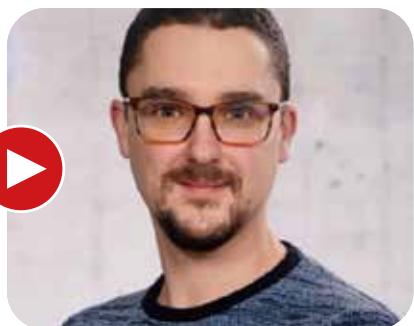

“VERDER MOET ER OOK NAGEDACHT WORDEN OVER EN WERK WORDEN GEMAAKT VAN EEN KADER ROND TELEWERK/THUISWERK. OOK OVER HET RECHT OP DECONNECTIE MOET NAGEDACHT WORDEN.”

REFLECTIES OP AFSTANDSONDERWIJS

GOELE CORNELISSEN & RIET NACKOM

Vier onderwijsactoren reflecteerden tijdens het webinar over afstandsonderwijs vanuit hun eigen ervaringen. Brandpunt selecteerde de meest spraakmakende quotes.

NICK SPIRITUS
(LERAAR TECHNIEK, STEM, PROGRAMMEREN)

“Het is fijn dat we in deze uitzonderlijke omstandigheden kunnen blijven lesgeven, dat we de leerlingen kunnen blijven bereiken, maar er zijn o zo veel valkuilen waar we rekening mee moeten houden.”

“Je mist heel veel interactie met leerlingen en niet alle vakken lenen zich ertoe.”

“Afstandsonderwijs, een blijver? Het mag van mij, als er goed over nagedacht wordt en er rekening gehouden wordt met belangrijke randvoorwaarden.”

JOB DE MEYERE
(EXPERTISECENTRUM ART OF TEACHING, UCLL)

“Afstandsonderwijs installeert en stimuleert een individualiserende vorm van onderwijs en is dus in wezen asociaal. Het is volgens mij precies die keuze die we zeer goed moeten overwegen en doordenken.”

“De school is in haar kern een plek waar gemeenschappelijkheid concreet gestalte krijgt. Niet omdat leerlingen er sociale competenties verwerven, maar omdat ze er een gedeelde wereld ontdekken.”

“Lesgeven is geen kunde maar een kunst. Het steunt op de vrijheid van leraren om zich tot concrete en onvoorspelbare situaties te verhouden. Dat veronderstelt nabijheid en betrokkenheid: een bemoedigende blik, een juist gebaar, een treffende vraag. In tegenstelling tot juffrouw Bingel, is meester Frank aanwezig.”

ANNABEL CARDOEN
(WELZIJNSZORG)

“De eerste vraag die we natuurlijk moeten stellen is: Waarom zouden we dat eigenlijk willen, dat afstandsonderwijs in een niet-crisissituatie? Wij zien dat niet zo goed als niet-onderwijsexperts.”

“De nood aan materiaal is een belangrijke drempel. De verdeling van laptops via verschillende systemen – huren, leasen, kopen – met diverse verzekeringssystemen en onduidelijke contracten heeft ouders en jongeren in armoede veel stress bezorgd.”

“Met velen thuis zijn, geen eigen slaapkamer hebben, je daar ongemakkelijk bij voelen, je schamen over de ruimte waarin je woont en een leerkracht die binnenkijkt. Dat zijn drempels. Veel leerkrachten hebben nu wel voor de eerste keer beseft in wat voor moeilijke situaties sommige leerlingen zich bevonden.”

Je kan de volledige reflecties bekijken door de QR-code te scannen.

REACTIES PUBLIEK

Interessant interview met prof. Kirschner! Interessant om eens een andere klok te horen dan op tv en in de krant.

Leerlingen zijn inderdaad minder gemotiveerd. Ze kunnen het vaak niet opbrengen om nog te studeren. Het kost hen al moeite om op tijd op te staan wanneer de les pas om 10u of 13u aanvat.

Blij te horen dat afstandsonderwijs een middel KAN zijn, maar niet een doel op zich moet zijn. Er zitten kansen in, maar we moeten dit op een goede manier inzetten. Er is nog veel werk.

De kwaliteit van de opleidingen waarin ik lesgeef, lijdt enorm onder het gebruik van digitale tools die werken op basis van algoritmes.

De algoritmes zijn inderdaad dom, maar door ze op een slimme manier te gaan gebruiken, halen we er voordeel uit. Dan moeten we wel inzetten op uitbreiding van onze basiskennis.

Onze leerlingen van het buitengewoon onderwijs hebben problemen met lezen en het begrijpen van wat ze lezen. De kennis van het digitale is ook zeer beperkt. Op school krijgen ze zeer veel ondersteuning van ons als leerkrachten. Deze leerlingen willen ook veel bijleren, maar spenderen zeer veel tijd aan elke digitale taak en raken daardoor gefrustreerd.

Heel terechte observaties! Professor Decuypere formuleert wat ik voel tijdens het afstandsonderwijs.

Een enorme vertaking. Het is bangelijk, maar brute realiteit.

Het nut van fysieke handelingen zoals schrijven, bladeren door een boek, zaken een fysieke plaats geven, wordt te vaak miskend. Toch is dat een belangrijke ondersteuning voor het verwerken van leerstof. Alles krijgt een tijd en een plaats. Wanneer alles digitaal wordt, verdwijnt dit tactiele element van leren. Wordt daar voldoende onderzoek naar gedaan?

Ik heb het gevoel dat het geen vraag meer is, maar een dwang waar we niet meer aan kunnen ontsnappen. Hoe kunnen we daar als leraar greep op krijgen? Hoe gaan we daar tegenin?

Een verhelderende uitleg met een open blik. Fijn om alles vanuit een ander oogpunt te bekijken.

Julie bieden echt wel heel verrijkende en interessante inzichten aan via jullie sprekers. Dank daarvoor! Heel blij dat ik me inschreef. Ik zal de link naar het webinar zeker delen met mijn collega's en directie!

Scholen en leraren signaleren dat er nood is aan duidelijkheid over wat we kunnen verwachten van leerlingen die thuis les volgen. Bijvoorbeeld camera aan-uitzetten, bij de les blijven, gebruik van WhatsApp en andere sociale media ... Heel wat leerkrachten worstelen met de betrokkenheid van leerlingen, maar ook met vragen rond privacy. Hoe kunnen zij hier het best mee omgaan?

Als CLB'er herken ik veel van de bedenkingen. Dit zijn zaken die wij wekelijks aan den lijve ondervinden. Een grote zorg.

Proficiat! Interessant en aangenaam om te volgen. Geeft veel stof tot nadenken.

Hoe zijn docenten beschermd wanneer hun cursus, geannoteerd door studenten, een eigen leven gaat leiden?

Een dikke dankjewel voor deze interessante studiedag. Het was fijn dat we op een COC-vorming ook echt pedagogisch-inhoudelijk konden werken. Onze kerntaak is tenslotte lesgeven. Technisch knap en vlot ook! Zeker voor herhaling vatbaar!

BIEKE DE FRaine
(INSPECTIE)

"De onderwijsinspectie onderzoekt de bewoonbaarheid, de veiligheid en de hygiëne van schoolgebouwen. Terecht! Maar gaan wij ook tienerkamers onderzoeken? Eigenlijk weten we dat de leer- en leefomstandigheden van sommige jongeren thuis niet geschikt zijn. Het is belangrijk dat scholen zich dat realiseren als ze doordachte keuzes willen maken voor deeltijds afstandsonderwijs."

"Als een school voor de zesdejaars in oktober en november op woensdagvoormiddag een vorm van afstandsonderwijs wil inrichten, zodat leerlingen kunnen ervaren wat het is om grote pakketten leerstof te verwerken en daaruit iets leren met het oog op de overgang naar het hoger onderwijs, dan denk ik dat dat een waardevolle argumentatie is."

"Is er tijd en plaats voor afstandsonderwijs? Laat ons voorzichtig een beetje tijd en plaats voorzien voor wie daar zin in heeft en laat ons goed opvolgen wat die kleinschalige experimenten geven vooraleer we rondtunen of rondtunen ja zeggen op die vraag."

ZIEKTEVERLOF TIJDENS VAKANTIE

Ik ben vastbenoemd leraar. De week voor de krokusvakantie was ik in ziekteverlof door griep. Normaal zou ik na de vakantie opnieuw starten, maar tijdens dat verlof ben ik gevallen met de fiets en heb ik mijn heup gebroken. Daardoor heb ik het werk nog steeds niet kunnen hervatten. Een collega stelde mij gerust: volgens haar zal de krokusvakantie niet meetellen als ziekteverlof. Klopt dat?

Omdat je zowel de kalenderdag vóór de krokusvakantie, als de kalenderdag erna ziek was, zal die vakantie in principe aangerekend worden als een afwezigheid wegens ziekte. Uit je verhaal blijkt evenwel dat je tweede ziekteperiode geen verband houdt met je eerste ziekteperiode. In dat geval mag de krokusvakantie niet als een afwezigheid wegens ziekte worden beschouwd.

Om dat aan te tonen moet je wel zelf het initiatief nemen. Dat doe je door aan het controleorgaan een medisch attest voor te leggen, waaruit blijkt dat je ziekteperiode van na de krokusvakantie geen verband houdt met je ziekteperiode van voor die vakantie. Wanneer het controleorgaan bevestigt dat het inderdaad om een andere ziekte gaat, zal het aan het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming meedelen dat de krokusvakantie niet als bezoldigd ziekteverlof mag worden aangerekend.

LOOPBAANONDERBREKING COMBINEREN MET JOB IN PRIVÉ

Ik ben voltijds vastbenoemd als leraar. Daarnaast werk ik al enkele jaren drie uurtjes per week in de privésector als bediende. Ik zou graag voltijds loopbaanonderbreking voor medische bijstand willen nemen. Kan ik dat combineren met mijn andere job?

Als vastbenoemd leraar heb je het recht om je loopbaan volledig of gedeeltelijk te onderbreken om bijstand of verzorging te verlenen aan een gezins- of familielid tot de tweede graad dat lijdt aan een zware ziekte. Tijdens die loopbaanonderbreking ontvang je geen salaris, maar krijg je wel een onderbrekingsuitkering van de RVA.

Het is onder bepaalde voorwaarden toegestaan om die onderbrekingsuitkering te cumuleren met inkomsten die voortvloeien uit een bijkomende activiteit als loontrekkende. Het moet hierbij wel gaan om een activiteit waarvan de tewerkstellingsbreuk niet groter is dan die van de betrekking die door de loopbaanonderbreking wordt geschorst. Bovendien moet je die bijkomende activiteit al minstens hebben uitgeoefend gedurende de drie maanden die aan het begin van de loopbaanonderbreking voorafgaan. Uit je vraag blijkt dat je aan die voorwaarden voldoet. Het zal dan ook geen probleem zijn om een voltijdse loopbaanonderbreking voor medische bijstand te combineren met je job in de privésector.

ARBEIDSONGEVAL LATER AANGEVEN

Een tijdje geleden ben ik op school van de trap gevallen. Ik kwam net terug van het kopieerlokaal en miste de onderste trede, waardoor ik mijn rug heb bezeerd. We zijn nu ongeveer twee weken verder en ik heb nog steeds veel pijn. Mijn huisarts wil mij graag verder onderzoeken om te kijken of dit een blijvend letsel zou kunnen zijn. Zij vroeg mij of ik dit ongeval had aangegeven als arbeidsongeval, maar dat heb ik niet gedaan. Kan dat nog?

Ja, dat kan nog. De regelgeving bepaalt dat je van een arbeidsongeval zo snel mogelijk aangifte moet doen bij het Agentschap voor Onderwijsdiensten. Dat jij je ongeval toch wat later zal aangeven, betekent evenwel niet noodzakelijk dat je ongeval niet erkend zal worden als een arbeidsongeval. Een erkenning is nog steeds mogelijk als je het bewijs kan leveren van een plotselinge gebeurtenis en een letsel, en als je kan aantonen dat het ongeval je overkomen is tijdens de uitvoering van jouw ambt.

Je kan je ongeval dus nog steeds aangeven als arbeidsongeval, maar ik raad je wel aan om dat zo snel mogelijk te doen. Het aangifteformulier hiervoor kan je verkrijgen op het secretariaat van je school. Indien het Agentschap voor Onderwijsdiensten je ongeval toch niet zou erkennen als een arbeidsongeval, kan je tegen deze beslissing in beroep gaan bij de arbeidsrechtbank. Als je op het moment van je ongeval minstens zes maanden lid was van COC, kunnen wij onderzoeken of hiervoor voldoende argumenten bestaan.

Een buitenbeentje

"Ik heb het gehad", vertelde Marga. "Ik werk nu tien jaar in deze school en ik ben het moe om steeds met dezelfde onopgeloste problemen geconfronteerd te worden."

De internetverbinding was niet heel goed en er zat behoorlijk wat vertraging op de lijn, maar uiteindelijk was het voor Theo duidelijk wat Marga bedoelde. "Welke problemen heb je dan? Welke problemen raken niet opgelost?", vroeg hij.

Marga zuchtte even diep. "Om te beginnen zijn er die voortdurende veranderingen en vernieuwing. Telkens komt iemand mij vertellen hoe ik mijn job moet aanpakken. Ondertussen weet ik toch zelf al wat mijn leerlingen moeten kennen, zeker? Ik heb toch geen vier jaar gestudeerd om voortdurend verteld te worden wat ik moet doen? Ik heb toch ook al heel wat ervaring?" Marga liet een pauze en dacht even na. Theo gaf haar de tijd om haar gedachten te ordenen.

"En dan al die vergaderingen. Wat een tijdverlies. Ik weet al van bij de start van de vergadering wat het resultaat zal zijn. Ik moet er luisteren naar collega's die voortdurend hetzelfde vertellen of steeds dezelfde vragen opnieuw stellen. Ook dat is ontzettend vermoeiend. Als ik dan al eens met een voorstel kom dat wat vernieuwend is, wordt mijn voorstel weggelachen of er wordt geen aandacht aan gegeven."

Theo knikte begrijpend: "Dat is inderdaad heel vervelend. Denk je dat de problemen die je nu benoemde typisch zijn voor je school?"

Marga dacht weer even na. "Ik denk het niet. Maar onderwijs is wel echt mijn ding. Ik hou ervan om les te geven. Ik ben een onderwijzersmens. Ik kan me niet voorstellen dat ik iets anders zou doen."

Theo knikte: "Denk je dat je probleem opgelost zou zijn als je verandert van school?"

"Ik weet het niet", antwoordde ze, "maar zo kan het ook echt niet verder. Ik ben vermoeid. Ik kan dit echt niet lang meer volhouden zo. Ik denk dat ik in de richting van een burn-out ga."

In een volgend gesprek benoemde Marga nog een paar andere ergernissen, maar die bleken niet alleen op haar werk hun oorsprong te kennen.

"Ik voel me al heel mijn leven een buitenbeentje. Ik heb het gevoel dat ik niet begrepen word. De ideeën die ik in een vergadering aanbreng, komen soms maanden of jaren later opnieuw op de agenda. Iemand anders stelt ze dan voor en dan blijkt iedereen het plots toch een goed idee te vinden."

Theo antwoordde. "Het is natuurlijk leuk als je voorstellen dan toch uitgewerkt worden, maar tegelijkertijd is het niet leuk dat je hiervoor niet gerespecteerd wordt."

"Nog zo een", vertelde Marga opgewonden verder. "Als ik kritiek geef, wordt iedereen boos op me. Ik bedoel dat niet slecht, hé. Ikzelf vind het fantastisch om opbouwen-de kritiek te krijgen. Waarom moet iedereen zich persoonlijk aangevallen voelen als ik een opmerking maak, ook al probeer ik dat heel diplomatisch te doen?"

Theo begreep maar al te goed wat de frustratie van Marga was. Misschien was de burn-out zelfs eerder een bore-out? "Ik denk dat het goed zou zijn als je even op zoek naar jezelf zou gaan", gaf hij als tip. "Heb je ooit al eens een persoonlijkheidstest gedaan? Ik zou je kunnen doorverwijzen naar een centrum waar men samen met jou even kan kijken naar de problemen die je eigenlijk al je hele leven ervaart. Misschien ligt daar wel de kern van je onvrede? Als je dat te weten zou kunnen komen, kan het je zeker helpen om goede beslissingen te nemen over je toekomst."

Marga zette de nodige stappen en was ontzettend verrast door het uiteindelijke resultaat. Ze bleek hoogbegaafd. Dat had ze helemaal niet verwacht, maar het hielp haar wel om haar problemen op een andere manier te bekijken.

In het laatste, afsluitende gesprek beschreef Marga de rollercoaster waarop ze zat sinds ze de beslissing had genomen om ondersteuning te vragen bij COnnect. "Toen ik contact opnam met jullie dacht ik eigenlijk niet dat jullie mij veel zouden kunnen helpen. Uiteindelijk ben ik door jullie mijn beslissing om mijn school te verlaten vanuit een ander perspectief gaan bekijken. Dat heeft me ontzettend vooruitgeholpen. Misschien beslis ik toch nog om te veranderen, maar ik zal toch beter weten waarom ik de beslissing dan uiteindelijk neem."

Wil je meer weten over COnnect of zit je zelf met een vraag?
Neem dan zeker eens een kijkje op
<https://www.hetacv.be/acv-coc/connect>

Je kan ook een mailtje sturen naar
connect@acv-csc.be

Eindtermen? Nog niet ten einde!

PAUL WILLEKENS

De nieuwe eindtermen doen heel wat stof opwaaien in het onderwijs. En dat lijkt nog niet meteen te gaan liggen. Voor COC tijd om het verloop van het dossier onder de loep te nemen.

We beginnen ons verhaal met het geheugen op te frissen. Wie tijdens de vorige eeuw naar school ging, hoorde wellicht nooit over eindtermen spreken. Dat is normaal, want de toenmalige Dienst voor Onderwijsontwikkeling (nu de Dienst Curriculum) ontwikkelde ze pas in de loop van de jaren 90, om ze te laten goedkeuren door het Vlaams Parlement in 1997. Het zal veel jongere COC-leden vreemd lijken, maar voor die tijd was er nauwelijks centrale sturing in het Vlaamse onderwijs. Eindtermen pasten echter in een verhaal van minimale kwaliteitsbewaking: ze fungeerden aanvankelijk als minimale criteria voor de goedkeuring van de leerplannen en de beoordeling van een school tijdens de doorlichting. Op die wijze werd kwaliteitsbewaking door de overheid in overeenstemming gebracht met de vrijheid van onderwijs. Wat overigens niet belette dat de Vlaamse scholen toen nog top waren in internationale rankings.

In de eerste decennia van de 21ste eeuw werd de oorspronkelijk minimale invulling van de eindtermen steeds uitgebreider. Dat resulteerde in 2017 in een kaderdecreet, waarin beslist werd eindtermen voortaan te ontwikkelen vanuit zestien sleutelcompetenties. Toen waarschuwde COC er als enige voor dat de ontkoppeling tussen eindtermen en vakgebieden zowel de pedagogische vrijheid van schoolbesturen, als die van leraren zou bezetten en zo ook de kwaliteit van onderwijs verder in gevaar brengt. De overige onderwijspartners volgden COC toen niet in die kritische benadering en dus ging de trein van de nieuwe eindtermen aan het rollen.

De nieuwe eindtermen voor de eerste graad gingen van start in het schooljaar 2019-2020 en, zoals gewoonlijk in

het Vlaamse onderwijs, worden ze nu progressief ingevoerd in de zesjarige structuur van het secundair onderwijs. Op 1 september 2021 moeten dus de vernieuwde eindtermen voor de tweede graad van start gaan.

Bedenkingen bij de nieuwe eindtermen

Ondertussen deed het veld al ervaring op met de nieuwe eindtermen en die is lang niet altijd positief. De vele bezorgde signalen van leraren hebben finaal ook de grootste onderwijskoepel (Katholiek Onderwijs Vlaanderen) wakker geschud: in oktober 2020 pleitte die voor een grondige versobering van de eindtermen. Dat pleidooi botste op de opmerking van de politiek en andere koepels dat die vraag wel rijkelijk laat kwam.

Ondertussen raakte ook een advies van de Raad van State bekend: het hoogste administratieve rechtscollege van dit land twijfelde of de omvang en de gedetailleerdheid van de eindtermen en onderwijsdoelen voor onderwijsverstrekkers voldoende ruimte laten om de doelstellingen van het eigen pedagogische project te verwezenlijken. Hiermee drukte de Raad van State zijn bezorgdheid uit over de grondwettelijke vrijheid van onderwijs. Katholiek Onderwijs Vlaanderen sprak in zijn reactie over 'staatspedagogie' en

eiste aanpassingen aan het ontwerpdecreet.

Om tegemoet te komen aan het advies van de Raad van State schrapte de Vlaamse regering een beperkt aantal eindtermen. Daarnaast komt er een praktijkcommissie van leraren die moet oordelen of de invoering goed verloopt in tso, bso en kso. Op basis van de bevindingen kan al na een schooljaar worden bijgestuurd.

De onderwijskoepels reageerden verschillend. Katholiek Onderwijs Vlaanderen vond de aanpassing ruim onvoldoende, daarin bijgetreden door OKO (Overleg Kleine Onderwijsverstrekkers), waarin methodescholen zich verenigd hebben. Het Gemeenschapsonderwijs (GO!) toont zich resoluut voorstander van de nieuwe eindtermen, daarin gevolgd door de Onderwijsvereniging van Steden en Gemeenten (OVSG) en Provinciaal Onderwijs Vlaanderen (POV). Al dient gezegd dat die laatste twee ook kritische geluiden lieten horen in verband met de mogelijk nadelige effecten voor het praktijkonderwijs. Hoe dan ook, vrij en officieel onderwijs staan in dit dossier lijnrecht tegenover elkaar. Een aantal perscommentaren sprak over een nieuwe schoolstrijd, een zwaar beladen woord in ons land.

Onder dat gesternte keurde het Vlaams Parlement op 10 februari 2021 de nieuwe eindtermen voor de tweede en derde graad secundair onderwijs goed. De nieuwe eindtermen voor de tweede graad gaan in vanaf september 2021.

Grondwettelijk Hof

Wie had gedacht of gehoopt dat de leerplanmakers nu rustig aan de slag konden, vergiste zich echter. Al op 11 februari besliste de raad van bestuur van Katholiek Onderwijs Vlaanderen een verzoekschrift in te dienen bij het Grondwettelijk Hof om het decreet over

Hoe dan ook, vrij en officieel onderwijs staan in dit dossier lijnrecht tegenover elkaar. Een aantal perscommentaren sprak over een nieuwe schoolstrijd, een zwaar beladen woord in ons land.

de eindtermen tweede en derde graad secundair onderwijs te schorsen en vervolgens ook te vernietigen. Meer dan honderd katholieke schoolbesturen en de koepel van de ouderverenigingen van het vrij onderwijs verenigen zich om een procedure bij het Hof te starten. Een paar dagen later werden zij daarin gevolgd door de Federatie van de Steinerscholen. Ook die oordeelde dat de eindtermen zo talrijk en gedetailleerd zijn, dat de vrijheid van onderwijs geschonden is. De steinerscholen kunnen bovendien terugvallen op een belangrijk precedent: het zogenaamde 'steinerarrest' van 16 december 1998 van het Arbitragehof legde een bom onder de eindtermen voor het basisonderwijs, die nochtans door de Raad van State waren goedgekeurd. Het decreet moest herwerkt worden en er kwam ook een afwijkingsprocedure waar scholen voortaan beroep op konden doen.

De vrees voor een chaotische start van het schooljaar 2021-2022 is groot: uit verklaringen van politici en voor- aanstaanden in het onderwijs kan COC afleiden dat velen het niet onwaarschijnlijk achten dat het Grondwettelijk Hof effectief het decreet op de eindtermen tweede en derde graad zal vernietigen, of toch minstens schorsen in afwachting van de uitspraak ten gronde. Een wakker COC-lid vraagt zich ondertussen wellicht af waarom het parlement niet eerst grondiger nagaat of een decreet de toets van het Grondwettelijk Hof zal doorstaan.

Een mogelijke uitweg

Gelukkig hoeft de juridische onzekerheid rond de eindtermen niet te betekenen dat er geen enkele houvast is voor scholen en leraren. Zowel GO! als Katholiek Onderwijs Vlaanderen publiceerden de ontwerp-pleerplannen op hun website, gebaseerd op de eindtermen, goedgekeurd door het Vlaams Parlement. Scholen kunnen dus aan de slag, maar Katholiek Onderwijs

Vlaanderen waarschuwt wel dat er nauwelijks ruimte is om de onderwijsdoelen te behalen, laat staan daarbovenop eigen accenten te leggen. Zij benadrukken ook dat, wanneer er alsnog een grondige versobering van de eindtermen komt, zij de ontwerp-pleerplannen snel en makkelijk kunnen aanpassen, zodat er meer ruimte is voor een eigen aanpak door de scholen en de leraren.

Blijft natuurlijk de vraag of de soep zo heet gegeten wordt als ze wordt opgediend. Bij het ter perse gaan van dit nummer van Brandpunt is het decreet over de eindtermen nog steeds niet gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad, waardoor het ook nog geen kracht van wet heeft. Vraag is dan of de katholieke schoolbesturen hun verzoekschrift bij het Grondwettelijk Hof al hebben kunnen indienen. Een bizarre situatie dus: is dit een manier om tijd en ruimte te scheppen om achter de schermen een uitweg te zoeken? Heeft dit misschien te maken met de oproep van de Antwerpse bisschop Johan Bonny om opnieuw te onderhandelen? Hij stelde voor om, zoals in het Oosterweeldossier, een onafhankelijk bemiddelaar zonder politieke connecties aan te stellen om een oplossing te zoeken. De Oosterweel-intendant slaagde binnen het jaar in zijn opdracht, uitgerekend onder het goed-

keurend oog van toenmalig minister van Mobiliteit Ben Weyts.

De vakorganisaties staan niet in het centrum van deze discussie, maar voor COC is het wel een prioritair dossier. COC vindt het uitermate belangrijk dat de pedagogisch-didactische vrijheid en professionaliteit van leraren wordt erkend. De nieuwe eindtermen ervaart COC als een bedreiging voor die vrijheid en dus ook voor de kwaliteit van onderwijs. COC zal het toejuichen wanneer men erin zou slagen om het aantal en de vorm van de eindtermen grondig te wijzigen en ze opnieuw met vakgebieden te verbinden. Voor nu moeten leraren de start van het komende schooljaar tijdig kunnen voorbereiden op basis van een sterk versoberde set eindtermen. Een andere situatie is eigenlijk onaanvaardbaar.

Wil je weten waarom de nieuwe eindtermen een risico vormen voor de vrijheid van onderwijs? Bekijk dan het webinar van beweging.net: 'Vrijheid van onderwijs: een strijd waard?'

Knuffelcontact betekent eigenlijk knuffelknuffel

// MARK VAN DE VOORDE

Kleinzoon Cesar, 6 jaar en eerste leerjaar, keek op van zijn beginnerleesboekje en riep enthousiast en trots: "Ik ken al veel woorden. Opa, hoeveel ken jij er?" "Veel", zei ik. "Meer dan honderd?", vroeg hij. "Ja hoor", zei ik, "veel meer!" "Hoeveel dan?", polste kleinzoon, verzet op getallen die zijn begripsvermogen te boven gaan. "Ik weet het niet", gaf ik weifelmoedig toe. Tellen en lezen zijn twee verschillende disciplines, dacht ik bij mezelf.

Hoe had ik kunnen weten hoeveel woorden ik ken? Taalwetenschappers beweren nochtans ons te kunnen vertellen hoeveel woorden mensen kennen. Door de bank genomen 60.000, bollebozen 240.000. Veel toch? Niet als je bedenkt dat onze taal meer dan een miljoen woorden telt. Bepaalde prognoses gaan richting twee miljoen. Niemand die het precies kan zeggen, want elk dag komen er zo'n tien woorden bij. Zelfs nieuwe spreekwoorden, stond onlangs in de krant.

Veel woorden verdwijnen ook. Oude die in onbruik zijn geraakt uiteraard, maar toch vooral nieuwe. Die zijn vaak een kort leven beschoren, omdat ze zijn ontstaan door omstandigheden. Verandert de situatie, houden die woorden op in zwang te zijn. Ze zijn niet meer nuttig, ze slaan op verdwenen toestanden.

Ook COVID bezorgde ons veel *toestandwoorden* die merendeels in onbruik zullen raken als corona zal zijn verdwenen: coronakapsel, lockdown-feestje, raamvisite, hoestschaamte, contactspeurder, zelfquarantaine...

Tien nieuwe woorden per dag, dat zijn 3.650 nieuwe woorden per jaar! Taal is blijkbaar niet alleen van de mens maar ook als de mens: levend, levendig en voortdurend in beweging. Met dat verschil dat de taal van al dat bewegen obees wordt: het woordenboek wordt almaar dikker.

De oorsprong van al die nieuwe woorden ligt in een tweestromenland: er zijn enerzijds leenwoorden en anderzijds neologismen. Leenwoorden zijn woorden die we overnemen uit andere talen, neologismen zijn woorden die we uitvinden.

Leenwoorden zijn migranten die van elders komen en bij ons zijn ingeburgerd. Van de meeste 'vreemde' woorden zijn we allang vergeten dat ze leenwoorden zijn. (Terzijde: het zou mooi zijn als we dat ook van onze allochtone medeburgers zouden vergeten).

Taal is blijkbaar niet alleen van de mens maar ook als de mens: levend, levendig en voortdurend in beweging

Het Nederlands heeft zo'n 28.000 woorden uit 28 vreemde talen overgenomen. In de omgekeerde richting zijn uit het Nederlands meer dan 17.000 woorden vertrokken naar andere talen. Sommige zijn daarna verbasterd of met een nieuwe betekenis teruggekeerd naar hun en onze moedertaal.

Zo'n terugontlening is het woord *mannequin*, dat we hebben overgenomen uit het Frans dat ooit ons *mannekijn* (Middelnederlands voor poppetje) had geleend. Idem voor *boulevard*, dat als *bolwerk* Vlaamse steden verdedigde, in Franse steden een fraaie winkelwandelstraat werd om uiteindelijk met diezelfde Franse tongval in Nederland een wandelweg langs de zee te worden (onze zeedijk).

Om terug te keren naar het coronatijdperk, is quarantaine een oud leenwoord en lockdown een nieuw, dan zijn hoestschaamte en raamvisite neologismen. Die laatste nieuwe woorden zijn het resultaat van kunstige taalsmederij.

Hoewel *neologisme* 'nieuw woord' betekent, kunnen ook neologismen stokoud zijn. De wiskundeleraren onder de lezers van deze column zullen beslist weten dat de naam van hun vakgebied, wiskunde, en ook de daartoe behorende termen als driehoek, middellijn en meetkunde allemaal neologismen zijn, bedacht door Simon Stevin.

Zou van het coronajargon iets overblijven of verdwijnen alle leenwoorden en neologismen met de mondkapjes? Anderhalvemetersamenleving, het Hollandse woord van het jaar lijkt me geen blijvertje. Bekt niet lekker. Ook wat lang. En als die anderhalve meter krimpt, hebben we geen behoefte meer aan dat woord.

Knuffelcontact, het Vlaamse woord van het jaar, heeft een grotere overlevingskans. Al was het maar omdat bij mijn kinderen, naast Cesar, nog andere kleinkinderen wachten om door mij geknuffeld te worden.

Maar er is iets merkwaardigs aan dat woord. Knuffelcontact is etymologisch bekeken een pleonasme. Contact is een leenwoord uit het Latijn: van *cum tangere*, wat 'samen aanraken' betekent. Knuffelen dus. Knuffelcontact betekent eigenlijk knuffelknuffel.

Om te kunnen benoemen wat we wilden zeggen, moesten we wel het woordje knuffel vóór contact plaatsen. Het begrip contact heeft geen warme betekenis meer maar een kille: contacten zijn de honderden nummers in onze smartphone (een leenwoord). Goed voor ons netwerk, niet voor warme contacten.

Taal leeft en beweegt. Vooral omdat onze manier van leven verandert en onze kijk op wereld, mens en dingen. Toch iets om over na te denken, als zelfs warme woorden koud worden.

Mark Van de Voorde schrijft elke maand een column voor Brandpunt. Hij benadert daarin breed maatschappelijke thema's op zijn eigen manier.

Syndicale premie

Loop geen geld mis

April 2021 ... Normaal heeft onderwijspersoneel dat tewerkgesteld was in 2020 het aanvraagformulier voor de syndicale premie 2020 van zijn of haar werkgever ontvangen. In heel wat gevallen, bijvoorbeeld voor personeel dat betaald wordt door AgODi¹, wordt het aanvraagformulier digitaal bezorgd.

COC moet de verwerking echter op papier doen. We krijgen hier controles op en mogen de uitbetaling niet doen als we geen attest hebben ontvangen op papier. Het is dus voor COC noodzakelijk dat alle aanvraagformulieren ondertekend en op papier bezorgd worden.

Omdat we merken dat er op deze manier een aantal premies niet of foutief aangevraagd worden, doen we dit jaar met een affichecampagne een bijkomende oproep. Dien je aanvraag in! Je hebt recht op deze premie als je een aanvraagformulier ontving en voldoende bijdragen betaalde aan COC. Loop geen geld mis! Met de

1. <https://www.agodi.be/salaris>

vakbondspremie wordt tot 90 euro van je lidgeld terugbetaald!

Aanvraagformulieren voor een syndicale premie 2019 kunnen ook nog verwerkt worden. Liep er vorig jaar iets mis en heb je je aanvraagformulier syndicale premie 2019 nog? Bezorg het ons voor 1 juli 2021. We kunnen het dan nog verwerken. Nadien kunnen we deze premies niet meer uitbetalen

Mijn ACV: je vakbond digitaal

COC-leden hebben via de website www.coc.be ook toegang tot het digitale loket *Mijn ACV*. Het inloggen op Mijn ACV gebeurt op een gelijkaardige manier als

op overheidswebsites (zoals mypension, tax-on-web ...). Je kan dus ook via je e-ID, token of de itsme®-app inloggen. Via Mijn ACV kan je nagaan of je in orde bent met je bijdragen en of je syndicale premie al verwerkt en betaald werd. Je opent hier voor het deel *Je ACV-bijdrage*. Onderaan krijg je dan een overzicht *ACV-betalingen*. Bij het type betaling kies je voor *syndicale premies*. Je krijgt dan een overzicht van de laatste syndicale premies die COC aan jou betaalde.

Connecting the dots: never judge a book by its cover

In de vorige Brandpuntnummers las je onze ervaringen na één jaar CONneCt. We boden hierin een overzicht en samenvatting van onze ervaringen met ondersteuning van onderwijspersoneelsleden. Het is een ontzettend leerrijke periode geweest. De keuzes die we bij de start maakten om onze begeleiding zo professioneel mogelijk te organiseren, bleken de juiste te zijn.

Tegelijkertijd hebben we gelijkaardige patronen mogen ervaren in een aantal aanmeldingen. Dat mag niet helemaal verbazen. De mensen die bij ons komen aankloppen werken tenslotte allemaal in het onderwijs met haar specificiteit en haar unieke achtergrond.

We leerden deze patronen herkennen. In het Engels noemt men dat *to CONneCt the dots*. Geen enkele case is gelijk aan een andere, maar dat we het mechanisme dat aan de oorzaak ligt van de problemen kunnen herkennen en benoemen voor een verdere aan-

pak, helpt ons wel om goede ondersteuning te voorzien.

We doen dat met een gepaste bescheidenheid, want we zijn geen specialisten of therapeuten. Als blijkt dat we patronen herkennen, verwijzen we voor een correcte diagnose, verdere aangepaste begeleiding en ondersteuning door naar de gepaste deskundigen.

Voor de eerste bijdrage in deze reeks kozen we voor een gevoelig onderwerp. Heel wat van onze cliënten komen bij ons

THEO KUPPENS & GERT MAENE

aankloppen, omdat ze zich het slachtoffer voelen van het zelfingenomen gedrag van een collega of directielid. Soms is dat gedrag ronduit fout of giftig en gaat dat ten koste van de (mentale en fysieke) gezondheid van de aangemelde persoon. Als dat gedrag beantwoordt aan een aantal typische en gemeenschappelijke kenmerken, spreken we soms van **narcistisch gedrag**.

Aangezien we al meerdere keren op dergelijk gedrag zijn gestoten, kozen we ervoor om dit thema te behandelen op onze blog. We wensen jullie veel leesgenot.

Op de Kop

KATRIEN VERSTRAETEN

Corona is niet uit het nieuws te bannen en onderwijs speelt daarin een hoofdrol. Toch was er daarnaast nog ander onderwijsnieuws. Hier vind je een selectie van artikels die de afgelopen weken zijn verschenen.

"ER ZIJN NU NIET MÉÉR SLIMME LEERLINGEN, ZE WORDEN ALLEEN SNELLER ONTDEKT"

Het Laatste Nieuws, maandag 15 maart 2021

Een primeur voor ons land: in september zullen 16 twaalfjarigen kunnen starten in een A+-klas, in de eerste middelbare school die zich ook richt op hoogbegaafden, in Houthalen. "De nood is hoog", aldus de directie. Er zijn nochtans niet méér slimme leerlingen dan vroeger, ze worden alleen sneller ontdekt.

"HET BELANGRIJKSTE WAT EEN LEERKRACHT KAN DOEN, IS GOED LESGEVEN"

De Standaard, zaterdag 13 maart 2021

De coronapandemie maakte een röntgenfoto van ons onderwijs, stelt onderwijsexpert Tim Surma vast. De situatie is ernstig, maar er zijn remedies. "Ons onderwijs moet wat meer lef tonen."

CORONA SPEELT OOK JONGE WETENSCHAPPERS PARTEN

De Standaard, woensdag 17 maart 2021

Door de coronamaatregelen kunnen veel wetenschappers hun werk niet naar behoren doen. Jonge onderzoekers met een deadline zitten in de rats.

STRIJD OM ARTIFICIËLE INTELLIGENTIE BARST LOS AAN HOGESCHOLEN

De Standaard, vrijdag 12 maart 2021

Artificiële intelligentie is hot. Ook in het onderwijs. Tien hogescholen strijden om een bacheloropleiding te mogen organiseren.

Oproep om leerkrachten prioritair te vaccineren

De Morgen, vrijdag 19 maart 2021

De ministers van Onderwijs van de drie gemeenschappen Caroline Désir (PS), Ben Weyts (N-VA) en Lydia Klinkenberg (PRoDG) vragen de federale regering om onderwijzend personeel te beschouwen als een prioriteitsgroep voor vaccinatie tegen COVID-19. Ze hebben daarover een brief gestuurd naar premier Alexander De Croo (Open Vld) en minister van Volksgezondheid Frank Vandenbroucke (Vooruit).

"HAAL GEDETACHEERDE LERAREN TERUG IN STRIJD TEGEN LEERACHTERSTAND"

Het Nieuwsblad, zaterdag 13 maart 2021

Dirk Van Damme, onderwijstopman bij de OESO, heeft vrijdag een opmerkelijk voorstel gedaan tijdens een hoorzitting over leerachterstand in het Vlaams Parlement. Hij pleit ervoor alle circa 1.500 gedetacheerde leraren terug voor de klas te zetten om de tekorten bij leerlingen door de coronacrisis weg te werken.

KRITIEK OP PLAN WEYTS VOOR DIGITALISERING ONDERWIJS ZWELT AAN

De Tijd, donderdag 11 maart 2021

Een onzeker budget, niet genoeg omkadering en een eenzijdige focus op laptops. Minister Ben Weyts heeft de onderwijswereld niet helemaal mee met zijn Digisprong. "Ik ben bezorgd dat dit een one-shotmaatregel is", klinkt het.

MINDER ERVAREN LERAARS VOOR 'LASTIGE' KLASSEN

De Morgen, vrijdag 5 maart 2021

Terwijl ze net nood hebben aan de beste ondersteuning, krijgen de kwetsbaarste leerlingen doorgaans de leerkrachten met de minste ervaring voor hun klas. Dat blijkt uit onderzoek van de VUB.

Taskforce tegen leerachterstand

De Morgen, vrijdag 26 maart 2021

Een nieuwe taskforce moet de scholen bijstaan om de leerachterstand na de paasvakantie aan te pakken. Dat zei Onderwijsminister Ben Weyts (N-VA) gisteren in het Vlaams Parlement na een vraag van Elisabeth Meuleman (Groen).

"ONDERWIJS WORDT UITGEPERST ALS EEN CITROEN"

De Standaard, donderdag 25 maart 2021

Het Overlegcomité heeft de pauzeknop ingedrukt voor het onderwijs. Voor sommige scholen, zoals De Springplank in Tielt, komt dat geen dag te vroeg. "Ik zie mijn kinderen heel graag, maar dit gaat te ver."

HOGER ONDERWIJS MOET OOK AFGESTUDEERDEN BIJSCHOLEN

De Standaard, woensdag 3 maart 2021

Het hoger onderwijs moet toekomstgericht en flexibeler worden, zegt de Vlaamse regering. "Dit is een kans om structureel digitaal te werken."

ONDERWIJSEXPERT DIRK VAN DAMME WIL MEER MIDDELEN OM LEERACHERSTAND WEG TE WERKEN

Het Belang van Limburg, dinsdag 16 maart 2021

Dirk Van Damme, onderwijsexpert van OESO, pleit voor een "massieve financiële injectie" in ons onderwijs om de leerachterstand opgelopen door corona weg te werken. Onze 20 miljoen voor extra handen in de klas vindt hij "heel weinig".

"NEEM ONS DE VRIJHEID VAN ONDERWIJS AF EN WE ZITTEN IN NOORD-KOREA"

Humo, dinsdag 9 maart 2021

De langverwachte clash tussen N-VA-minister van Onderwijs Ben Weyts en Lieven Boeve is een feit. Met een zelden geziene hevigheid verzet de topman van Katholiek Onderwijs Vlaanderen zich tegen de nieuwe eindtermen. "De minister overlegt alleen met ons als hij ons nodig heeft."

"Zonder ons waren er geen lessen"

Knack, woensdag 10 maart 2021

De kritiek op Smartschool, het online platform voor Vlaamse scholen, is niet gering. Wat zijn de alternatieven, en hoe veilig zijn ze?

Nationale vormingsdagen CBE, CVO en DKO: nu ook online

In maart kwamen de afgevaardigden van de basiseducatie, de centra voor volwassenenonderwijs en het deeltijds kunstonderwijs samen op hun nationale vormingsdag voor vakbondsafgevaardigden. Deze keer niet in Brussel, met broodjes en cake, maar via Teams, met schermtijd en opgestoken handjes.

De afgevaardigden van de CVO en het deeltijds kunstonderwijs begonnen hun vormingsdag met een deskundige uitleg van Bert Feys, provinciaal vrijgestelde van West-Vlaanderen, over TBSOB (ter beschikkingstelling wegens ontstentenis van betrekking) en alles wat daarbij komt kijken. Dat er ook ruimte was voor vragen en dat Bert daarvoor langer dan voorzien zijn tijd nam, konden de deelnemers heel hard appreciëren.

In de namiddag gingen de afgevaardigden van de CVO aan de slag met concrete vragen en voorbeelden onder begeleiding van Ka-

trien Verstraeten en Kirsten Jacobs, begeleiders inspraakorganen. De afgevaardigden van het deeltijds kunstonderwijs werkten dan weer rond digitaal onderhandelen. We sloten de vormingsdag af met informatie over de recentste beleidsontwikkelingen.

Dat waren de thema's waarmee de vormingsdag voor de afgevaardigden van de CBE begon. Daarnaast was er ook ruimte voor uitwisseling tussen de afgevaardigden. Door het ontbreken van het onthaal en de pauzes samen, is ruimte voor uitwisseling in het officiële programma nog belangrijker. In de namiddag kregen de afgevaardigden van Beatrijs Pletinck, erkend bemiddelaar en stafmedewerker bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen, een sessie bemiddelingsgericht kijken naar conflicten.

Enkele reacties van de deelnemers:

- Vlotte voorstelling, levendige interactie ondanks online setting.

- Fijn om te merken dat je niet alleen bent met de moeilijkheden bij alle online vergaderingen. Veel dezelfde pijnpunten bij iedereen.
- Directe interactie met collega's is altijd leuk en verrijkend. Concrete vragen zetten theorie om in praktijk.
- Informele contacten vallen weg. Dit is superjammer.
- Ik vind het goed dat we kunnen overleggen over de centra heen. De onderwerpen waren goed, actueel en het was interessant om eens de versies van de andere centra te horen over hoe het bij hen geregeld is. Blij dat ik erbij was!
- Ik ben minder afgepeigerd dan bij andere online-events. Ik denk door lange pauze tussendoor en veel afwisseling van onderwerpen, luisteren vs actief deelnemen, inlassen van filmpjes.

Katrien Verstraeten

Binnenkort met pensioen?

Ben je *soon to be* gepensioneerd of ken je een collega-COC-lid dat binnenkort de actieve loopbaan in het onderwijs afsluit? In dat geval neem jij of je collega best even contact op met het provinciaal COC-secretariaat om na te gaan of we beschikken over jouw of zijn/haar privé-e-mailadres. Zo kun-

nen we ook na pensionering in contact blijven en onze leden op de hoogte houden van het aanbod van de COC-werkgroep gepensioneerden in hun provincie!

Koen Wils

BROCHURES

COC-leden hebben recht op correcte informatie. Daarom geeft COC gratis brochures uit over onderwerpen waar nogal wat vragen over bestaan. Hier vind je een overzicht van de brochures die momenteel beschikbaar zijn. Wij versturen ze alleen op aanvraag. Heb je informatie nodig, aarzel dan niet om de passende brochure aan te vragen bij: COC **Nancy Rondas**, Britserslaan 5, 1030 Brussel, T. 02 244 37 06 of coc.hoofdzetel@acv-csc.be

Je kan ook via onze website, www.coc.be, brochures aanvragen. Aan niet-leden worden deze brochures niet toegestuurd.

Titel		Datum brochure
01	Bevallingsverlof, Borstvoedingspauzes, Onbezoldigd ouderschapsverlof en Borstvoedingsverlof	September 2020
02	Afwezig wegens ziekte of ongeval? Rechten, plichten en mogelijkheden om het werk deeltijds te hervatten	April 2021
03	Loopbaanonderbreking voor het nemen van ouderschapsverlof, het verlenen van bijstand of verzorging, het verstrekken van palliatieve zorgen en het verlenen van mantelzorg.	April 2021
04	Verloven en afwezigheden voor verminderde prestaties	April 2021
05	TBS voorafgaand aan rustpensioen	December 2019
06	Zorgkrediet in het onderwijs	April 2020
07	Opvangverlof en pleegzorgverlof	November 2019

PROVINCIAAL DIENSTBEToon

ANTWERPEN

Nationalestraat 111, 2000 Antwerpen
T 03 222 70 96 ■ F 03 222 70 90 ■ coc.antwerpen@acv-csc.be

■ Zitdagen (na telefonische afspraak)

- **Antwerpen** (Nationalestraat 111): elke woensdag: 14.00-17.00
- **Mechelen** (Onder de Toren 5): elke 1e donderdag van de maand: 15.00-17.00
- **Turnhout** (Korte Begijnenstraat 20):
elke 2e donderdag van de maand: 15.00-17.00
- **Mol** (Jacob Smitslaan 67): elke 3e donderdag van de maand: 15.00-17.00
- **Herentals** (Kerkstraat 32): elke 3e dinsdag van de maand: 15.00-17.00
- **Lier** (Antwerpsestraat 37): elke 4e donderdag van de maand: 15.00-17.00

■ Telefonische bereikbaarheid

Secretariaat: elke werkdag

Vrijgestelde Erik Michielsen: elke dinsdag van 13.30-16.30
en donderdag van 9.00-12.00

VLAAMS-BRABANT EN BRUSSEL

Martelarenlaan 8, 3010 Kessel-Lo
T 016 21 94 06 ■ coc.brabant@acv-csc.be

■ Zitdagen (na telefonische afspraak)

- **Leuven** (Martelarenlaan 8): elke dinsdag: 14.00-18.00 en elke 2e en 4e woensdag van de maand: 14.00-17.00
- **Halle** (Vanden Eeckhoudtstraat 11): elke 1e en 3e woensdag van de maand: 13.00-16.00

■ Telefonische bereikbaarheid

Secretariaat: elke werkdag

Vrijgestelde Yannick Persyn: elke dinsdag en donderdag van 9.30-12.30

LIMBURG

Mgr. Broekxplein 6, 3500 Hasselt
T 011 29 08 31 ■ F 011 29 09 79 ■ coc.limburg@acv-csc.be

■ Zitdagen (na telefonische afspraak)

- **Hasselt** (Mgr. Broekxplein 6): elke woensdag: 9.00-12.00 en 13.00-17.00
- **Sint-Truiden** (Luikersteenweg 7):
elke 1e donderdag van de maand: 14.00-17.30
- **Pelt** (Norbertiesenlaan 1):
elke 2e donderdag van de maand: 14.00-17.30
- **Maasmechelen** (Heirstraat 249):
elke 3e donderdag van de maand: 14.00-17.30
- **Beringen** (Koolmijnlaan 133):
elke 4e donderdag van de maand: 14.00-17.30

■ Telefonische bereikbaarheid

Secretariaat: elke werkdag

Vrijgestelde Gilbert Menten: elke dinsdag en donderdag van 9.00-12.00

OOST-VLAANDEREN

Poel 7, 9000 Gent
T 09 265 44 20 ■ F 09 265 44 25 ■ coc.oostvlaanderen@acv-csc.be

■ Zitdagen (na telefonische afspraak)

- **Gent** (Poel 7): elke donderdag: 14.00-17.00
- **Sint-Niklaas** (H. Heymanplein 7 – Den Hof):
elke 1e woensdag van de maand: 13.30-16.00
- **Dendermonde** (Oude Vest 146):
elke 2e woensdag van de maand: 9.30-11.00
- **Aalst** (Hopmarkt 45): elke 2e woensdag van de maand: 13.30-16.00
- **Oudenaarde** (Koningstraat 5):
elke 3e woensdag van de maand: 13.30-16.00

■ Telefonische bereikbaarheid

Secretariaat: elke werkdag

Vrijgestelde Anja Beeckman: elke dinsdag en donderdag van 9.30-12.00

WEST-VLAANDEREN

Koning Albert I-laan 136, 8200 Brugge
T 050 44 41 79 ■ coc.westvlaanderen@acv-csc.be

■ Zitdagen (na telefonische afspraak)

- **Brugge** (Koning Albert I-laan 136): elke 1e woensdag: 9.30-12.00 en 13.30-16.00 en elke 3e woensdag van de maand: 9.30-12.00
- **Kortrijk** (Kennedypark 16D): elke 2de en 4de woensdag van de maand: 9.30-12.00 en 13.30-16.00
- **Tielt** (Oude Stationsstraat 4): elke 2e donderdag van de maand: 16.00-17.30
- **Oostende** (Dr. L. Colensstraat 7):
elke 3e woensdag van de maand 14.30-16.00
- **Roeselare** (Peter Benoitstraat 13):
elke 3e donderdag van de maand: 16.00-17.30

■ Telefonische bereikbaarheid

Secretariaat: elke werkdag

Vrijgestelde Bert Feys: elke dinsdag en donderdag van 9.30-12.00

■ Alleen zitdagen na telefonische afspraak

■ Geen zitdagen tijdens de schoolvakanties

■ Nationaal secretariaat

Britsierslaan 5, 1030 Brussel
T 02 244 37 01 ■ F 02 244 36 68 ■ coc.hoofdzetel@acv-csc.be

■ Ledenadministratie

Britsierslaan 5, 1030 Brussel
T 02 244 37 91 ■ coc ledenadministratie@acv-csc.be

Ga je verhuizen? Laat het ons weten. Je kan een mailtje sturen naar coc ledenadministratie@acv-csc.be, schrijven naar COC ledenadministratie, Britsierslaan 5, 1030 Brussel of bellen naar 02 244 37 91

Heb je Brandpunt niet ontvangen? Laat het ons weten. Je kan een mailtje sturen naar birthe.vanderveken@acv-csc.be, schrijven naar COC Brandpunt, Britsierslaan 5, 1030 Brussel of bellen naar 02 244 37 60

Schoolsecretariaten in de kijker.

Omdat de secretariaatsmedewerker ook een pluim verdient!